

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
SAN'ATSHUNOSLIK FAKULTETI
TASVIRIY SAN'AT VA MUHANDISLIK GRAFIKASI
KAFEDRASI

“Yurtim jamoli” mavzusida manzara kompozitsiyasini moybo'yoqda tasvirlash
mavzusidagi

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Bajardi: 5110800 – Tasviriy san'at
va muxandislik grafikasi ta'lim
yo'nalishi 4 kurs talabasi
Ro'zimurodova Zarnigor

Ilmiy rahbar: katta o'qituvchi
Sh.R.Ramazonov

Bitiruv malakaviy ishi kafedradan dastlabki himoyadan o'tdi.

_____ sonli bayonnomasi «_____» _____ 20 ____ yil

BUXORO – 2020

Mavzu: “Yurtim jamoli” mavzusida manzara kompozitsiyasini moybo’yoqda tasvirlash

Reja:

Kirish

I BOB.

- 1.1. Yoshlarni vatanparvarlik ruxda tarbiyalashda O’zbekiston madaniyati va san’ati qisqacha rivojlanish tarixi
- 1.2. Buxoro shahri tarixi haqida ma’lumot.
- 1.3. Buxoro hududidagi qadimgi ko’chalar va ularning nomlanishi

II BOB.

- 2.1. Yurtimizdagi rangtasvirning qisqacha rivojlanish tarixi
- 2.2. O’zbek rassomlari ijodida O’zbekiston me’moriy manzarasi.
- 2.3. Manzara bajarishda moy bo’yoq texnologiyasi
- 2.4. Buxoro tarixiy obidalari kompozitsiyasini bajarish bosqichlari

Xulosa

Ilovalar

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

KIRISH

Yurtimiz mustaqilligi ajdodlarimizdan qolgan ma'naviy meroslarni, tarixiy yodgorliklarni qayta tiklash va ta'mirlash, muqaddas obidalarni fayzli maskanlarga aylantirish uchun sharoit yaratdi. Tarixiy, madaniy va ma'naviy merosimizni o'rganish, avaylab-asrash kelgusi avlodlarga etkazishning huquqiy asoslari yaratildi. Mamlakatimiz hududidagi dunyo sivilizatsiyasida katta o'rin tutgan, asrlar davomida tarkib topgan tarixiy shaharlarni, minglab me'moriy va tarixiy yodgorliklarni, jumladan ikki mingdan ortiq me'morchilik obidalarini, uch mingdan ortiq arxeologik obidalarni, mingga yaqin monumental san'at yodgorliklarini o'rganish, hisobga olish, avaylab asrash, ularga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, kelajak avlodlarga etkazishga yo'naltirilgan chora-tadbirlar belgilandi va bu sohada anchayin samarali ishlar olib borildi.

Diyorimizda madaniyat, ma'rifat, ilm-fan sohasida o'chmas iz qoldirgan xalqimiz vakillari, shuningdek xalqimizning uzoq o'tmishidan, madaniyatidan, ilm, fan, ma'rifat, bunyodkorlik va boshqa sohalarda erishgan yutuqlaridan dalolat beruvchi Samarqand shahrining 2750 yillik, Qarshi shahrining 2700 yillik, Xiva, Buxoro va Termiz shaharlarining 2500 yillik, Toshkent shahrining 2200 yillik, Marg'ilon shahrining 2000 yillik yubileyleri keng nishonlandi.

Buyuk ajdodlarimizga bo'lgan ehtirom, tarixiy shaharlarimizga bo'lgan e'tibor natijasida mustabid tuzum davrida yarim xaroba ahvolga kelib qolgan juda ko'plab yodgorliklar tubdan ta'mirlanib, kelajak avlodlar uchun saqlab qolindi. SHuningdek, yurtimizda ilm-fan, madaniyat, ma'rifat, bunyodkorlik va davlatchilik ishlariga munosib hissalari bo'lgan alloma ajdodlarimizning o'chmas xotirasiga va ularning asarlariga hurmat ko'rsatilib, Samarqandda Imom al-Buxoriy, Imom al-Moturidiy, Farg'ona va Quvada Ahmad al-Farg'oniy, Marg'ilonda Burhoniddin al-Marg'iloniy maqbarasi, Toshkent, Samarqand, SHahrisabzda sohibqiron Amir Temur,

Toshkentda Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Urganchda Jaloliddin Manguberdi, Termizda Alpomish, Andijonda Boburning muazzam haykallari qad rostladi.

2007 yilda poytaxtimizdagi muhtasham va durdona madaniy merosni o‘zida jamlagan Hazrati Imom me‘moriy yodgorlik majmuasi qayta tiklandi. Mustaqillikning yana bir ne‘mati – bu tarixiy haqiqat qayta tiklanganidir. O‘zbekiston o‘zining benihoya boy madaniy va tarixiy merosi bilan butun dunyoga tanildi. BMT ning Ta‘lim, fan va madaniyat masalalari bo‘yicha tashkiloti (YUNESKO) huzuridagi Umumjahon merosi qo‘mitasi qarori bilan 1991 yilda Xivadagi «Ichan qal’a», 1993 yilda Buxoroning tarixiy markazidagi madaniyat va tarix yodgorliklari, 2000 yilda SHahrisabzning tarixiy markazlaridagi yodgorliklar, 2001 yilda Samarqandyodgorliklari «Butunjahon madaniy meroslari ro‘yxati»ga kiritildi. Jumladan, bugungi kunga kelib mamlakatimiz hududida mavjud bo‘lgan to‘rt mingdan ziyod moddiy-ma‘naviy yodgorliklarimiz umumjahon me‘rosining noyob namunasi sifatida YUNESKO ro‘yxatiga kiritilgan. Bu boradagi ezgu ishlar izchillik va uzviylik tusini olgan. Jumladan, Toshkent shahridagi Ming O‘rik shahristoni arxeologik yodgorligi, Ko‘kaldosh madrasasi, Azlarxon Eshon masjidi, Ahmadboy masjidi, YUnusxon maqbarasi, SHayxontohur maqbarasi, Toshkent qal’a devori, Jizzax viloyatidagi Said ibn Vaqqos masjidi, Qashqadaryo viloyati Koson tumanidagi Sulton Mir Haydar majmuasi, Samarqand shahridagi SHerdor madrasasi, CHorsu majmuasi, Amir Temur maqbarasi, Ishratxona obidasi, Navoiy viloyatidagi CHashmayu Ayub majmuasi, Xorazm viloyati Ichan qal’a devori, Sayid Mohi Ro‘yi Jahonda majmuasi, Qibla toza bog‘ saroyi kabi shunga o‘xshash ko‘plab tarixiy-madaniy majmualarda ta‘mirlash va qayta tiklash ishlari amalga oshirildi.

I BOB.

1.1. Yoshlarni vatanparvarlik ruxda tarbiyalashda O'zbekiston madaniyati va san'ati qisqacha rivojlanish tarixi.

O'zbek xalqi-jaxon stivilizastiyasi taraqqiyotiga katta xissa kushgan eng kadimiy xalqlardan biridir. O'zbekiston xududida kadimdan savdo-xunarmandchilik markazlari va madaniyati uchoklari bo'lgan. Lekin O'zbekistonning tarixiy-madaniy utmishni o'rganish ishlarini mustamlakachilik sharoitida ruslar ya'ni rus olimlari urganganlar va topilgan ashyoviy dalillarni o'zlari bilan birga olib ketganlar. Natijada boy madaniyatimiz va ma'naviyatimiz durdonalari bo'lgan barcha assoriy-attika narsalarni tashib ketish natijasida mustakillika erishish jarayonida tariximiz va madaniyatimizni o'rganishda kiyinchiliklarga uchradi.

Xayriyat Prezidentimizni tariximiz va madaniyatimizga bo'lgan e'tiborlari natijasida kiyinchiliklar bilan bulsa shu soxa mutaxislarini yuborib o'rganishga muyassar bo'ldik.

Demak, O'zbek xalqi kadimdan boy ma'naviyatli, madaniyatli bo'lganligi natijasida kelgusi avlodlarga ularni urgatish maqsadida xozirlikcha sizlarni guruxingizga (xukukshunoslarga) O'zbekiston madaniyati va san'ati tarixi fani 1-2 semestrda ukitiladigan bo'ldi. Shunday ekan avvalo fanimizni asosiy mazmun va maqsadi nimadan iborat ekanligini bilmogimiz kerak.

Madaniyat o'zi nima? -Jamiyatni va davlatni tarixan muayan taraqqiyot darajasi. Madaniyat - kishilarning biror shakldagi xayoti va faoliyatida xamda ular tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy ya'ni tarixiy manbalarda ifodalanadi.

1. Moddiy manbalar insoniyatni kuli bilan yaratilgan bo'lib, mexnat kurollari, sopol idishlar, kurol-yaroglar va zebu-ziynat buyumlari kiradi.

2. Ma'naviy (yozma) manbalar esa insoniyatni tafakkuri bilan xosil bo'lib, xalq ogzaki ijodi, ertaklar, dostonlar, kulyozmalar, kitoblari, shuningdek "Avesto",

Bexistun koyatosh yozuvlari, zarautsoy koyatosh rasmlari, mug togiga bitilgan sugd yozuvlari (yozuvlarni barchasi), Yunon, Rim, Xitoy manbalari va boshqalar kiradi. Demak, tarixiy manbalarni topish va o'rganish asosida O'zbekiston madaniyati va san'ati tarixi fanini o'rganish imkoniyatiga ega bulamiz. **San'at nima?**-Umuman insoniyatni badiiy ijodi. Adabiyot, arxitektura, xaykaltaroshlik, rassomlik, grafika, amaliy bezak, musika, raks, teatr, kino va inson faoliyatining boshqa turlari kiradi.

Demak, O'zbekiston madaniyati va san'ati fani yukoridagi madaniyat va san'at soxalarini eng kadimgi davrdan xozirgi davrgacha bo'lgan tarixini urganadi.

Adabiyot- arabcha so'z bo'lib, yozma asarlar majmuasidir, shu bilan birga adabiyot san'at xodisasi bo'lib, so'z san'atidir.

Arxitektura - yunoncha so'z bo'lib, me'morchilikdir. Kishilar xayoti va faoliyati uchun zarur moddiy batartib muxitni vujudga keltiruvchi bino va inshoatlarni loyixalash va kurish san'ati.

Xaykaltaroshlik-tasviriy san'at turi bo'lib, tasvirni kattik va plastik materiallarga shakl berish bilan gavdalanitiradi. Asosan, inson, jonivorlar va tabiat aks ettiriladi.

Tasviriy san'at-plastik san'at soxasi bo'lib, rassomchilik, xaykaltaroshlik va grafikani o'z ichiga oladi.

Rassomchilik-buyok bilan yuzaga yoki materialga ishlanadigan tasviriy san'at turi. Bunda vokelik badiiyy ifodalaniladi, talkin etiladi va tomoshabinlar ongiga ta'sir etadi.

Grafika- yunoncha so'z bo'lib, tasviriy san'at turi, rasm san'atiga asoslangan.

Amaliy bezak-ijtimoiy va shaxsiy turmushda amaliy axamiyatga ega bo'lgan

badiiy buyumlar tayyorlashni ishlash. Bunda metal, yogoch, keramika, shisha, gazlamani ishlashda kullaniladi.

Teatr- yunoncha so'z bo'lib, daslab Yunonstonda vujudga kelgan va aktyor saxnaviy voqealarni tasvirlaydi.

Demak, san'at soxasi juda keng va ijtimoiy xayotni barcha soxalarini kamrab olgan. Shunday ekan, O'zbekiston madaniyati va san'ati o'rganishda tubandagi fanlarni roli katta. Ya'ni Arxeologiya, antronologiya, xranologiya, etnografiya, tarix, rasm va chizmachilik fanlarini alokadorligi katta. O'zbekiston madaniyati va san'ati tarixi fani yoshlarni etika, estetika, nafosat, vatanparvarlik, vatanini sevisht ruxida tarbiyalashda katta axamiyatga ega.

Chunki xar bir mavzuda Vatanimiz madaniyati va san'ati durdonalarini o'rganish bilan birga utmish ajdodlarga bo'lgan mexr-muxabbat kuchayib, uni kelajak avlodga urgatish xissi oshib boradi. Shu bilan ajdodlarimizdan bizgacha etib kelgan boy ma'naviyatimizdan boxabar bo'lib boramiz.

1.2.Buxoro shahri tarixi haqida ma'lumot.

San'at o'z vositalari yordamida dunyoni tan olish, insonda ma'naviy sifatlarni shakllantirish, ongli sezgilarni, dunyoqarashni kengaytirish bilan chegaralanmaydi, balki qobiliyat va iqtidor kabi ta'limiy sifatlarni ham uyg'unlashtiradi. San'at asosida badiiy jismlar orqali tevarak atrofdagi, hayotda yo'z berayotgan barcha narsalarni haqqoniy tasvirlash kabilarda o'z ifodasini topadi. Yuqorida qayd qilinganidek, rang-tasvir asarlarida ham kelgusida insonning ish faoliyatida yangi shakldagi estetik xususiyatlar tarkib topishi bejiz emas. O'zbekiston hududida qadimdan yaratilgan asarlar ichida faqat haykaltaroshlik, amaliy san'at namunalari balki ko'p sonli devoriy sur'atlar ko'zga tashlanib, o'z jozibasi bilan barchani o'ziga maftun etganligi sir emas. Bunday noyob san'at asarlarining ko'pchiligi yo'qolib ketgan bo'lsa-da, Afrosiyob qal'alari yoki Varaxsha qo'rg'onlarida bajarilgan mahobatli rangtasvir asarlari barchamizga o'z davrining maishiy hayotidan ko'pgina sir-sinoatlar haqida so'zlab berishga qodirligi haqida shubhamiz yo'q.

Darhaqiqat, mamlakatimiz hududida ko'plab urush, jangu-jadallar bo'lib o'tganligi islom dinida surat chizish man etilganligi tufayli rangtasvir sohasi anchagina oqsaganligi barchaga ma'lum. Garchi shunday bo'lsa-da, XIV-XVI asrlarga kelib K.Behzod asos solgan sharq miniatyurasi rangtasvirda yangi va o'zgacha maktab yaratilganligidan dalolat beradi. XV asr rangtasvirida ayrim kamchiliklar: nisbat va perspektiva qonunlariga amal qilinmagan bo'lsa-da, ranglarning nafis va sofligi, o'zaro uyg'unlashuvi, O'rta Osiyoning turmush tarzidan etarlicha ma'lumotlarni bizga etkazib berdi. Chunki ular o'ziga xos Sharq rangtasvir maktabini yaratishga muvaffaq bo'ldilar, bu o'z navbatida butun er yo'zida tan olindi.

XV-XVI asrlar O'rta Osiyoda uyg'unish davri deb atalishi ko'p tomondan san'at rivoji bilan bog'liq edi. Aynan shu davrlarga kelib nafaqat rangtasvir, balki me'morchilik, adabiyot, musiqaning ham eng rivojlangan, gullab yashnagan davri deb e'tirof etiladi. Chunki bu davr buyuk A.Temur davridan boshlanib, uning targ'iboti izdoshlari davomchilari tomonidan amalga oshirilgan edi. Lekin bu

jarayon keyingi asrlarda diniy qarashlar natijasida va to'xtovsiz urushlar jarayonida so'nib bordi. XX asr O'zbekiston Respublikasi hayotida ulkan o'zgarishlarning yuzaga kelishi, shuningdek, tarixning yangi sahifalar yoritilishiga zamin yaratdi.

XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab Rus mamlakatiga qaram bo'lgan O'rta Osiyoning elkasiga og'ir musibatlar tushdi. XX asrning oxiriga kelib respublikamiz mustaqillikka erishdi. Asrlar davomida yurak qo'rida yotgan orzu-istaklar Respublika prezidenti I.Karimov tomonidan yuzaga chiqarildi. Ming yillik o'z tarixiga ega bo'lgan O'zbek xalqi respublika prezidenti I.Karimovning sa'y harakatlari tufayli tez orada xalq xo'jaligining barcha sohalarida shiddat bilan ulkan yutuqlarni qo'lga kiritish boshladi. Mamlakatimizda fan, texnika, san'at, shuningdek, bir necha davlat ahamiyatiga molik bo'lgan sohalar ulkan o'zgarishlar bilan jahonning minbarlarida tan olinib boshlandi. Ayniqsa, adabiyot, musiqa, me'morchilik shuningdek tasviriy san'at sohasida ko'zga tashlanadigan yangiliklari o'zining muhimligi bilan jahon aholini lol qoldirdi. Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva va qator boshqa shaharlarda o'zgacha husn va libos kiygan inshootlarni qad ko'tarishga zamin yaratildi. Tarixiy obidalar ta'mirlanib, yangi tipdagi zamonaviy inshootlar bunyod qilindi. Chet el sayyohlarining to'xtovsiz qatnovi, mehmonlarning hayratlanishi, yigirma yil ichida yo'z bergan tarixiy dalillardan guvohlik beradi. Bu borada tasviriy san'atda ham ko'zga ko'rinarli o'zgarishlar yuzaga keldi. Rangtasvirda ko'p sonli o'zbek musavvirilar etishib chiqib, nafaqat yurtimizda balki chet elda Fransiya, Italiya, Germaniya, Yaponiya, Hindiston va qator mamlakatlarda badiiy ko'rgazmalarda qatnashib anchagina muvaffaqiyatlarga erishganliklarini qayd qilish mumkin.

O'zbekiston Markaziy Osiyoda geografik joylashuviga ko'ra siyosiy o'rinlardan birini egallaydi. Bu regionda eng kadimiy taraqqiyot markazlari joylashgan bo'lib, dunyo tan olgan yirik shaxarlar Samarqand, Buxoro va Xiva kabi kadimiy shaxarlar orqali Sharq va G'arbni o'zining madaniy salohiyati bilan bog'liq tarzda Xitoydan Ispaniyagacha, Evropadan Hind okeanigacha barcha jabhalarda ko'prik vazifasini o'tagan. I.A. Karimovning OON Bosh

Assambleyasining 48-sessiyasidagi nutqidan. Buxoroning ertaklarida aytilgani kabi ko'hna va qadimiyligini butun dunyo tan olganligi sir emas. Nafaqat shahar balki xalqi ham qo'li ochik, mexmondo'st ekanligi o'rta asrlardanok butun dunyoga ovoza bo'lgan. Qadimiy shahrimiz-Respublikamiz mustaqillikka erishgach, viloyatimizning eng ko'rkam va chiroyli shaharlaridan biriga aylandi.

Buxoro shahrinig o'tmishi o'ta muhim va rango-rang tasodiflarga boy. Ikki ming besh yo'z yildan ortiq davr ichida bu shahar nimalarni boshidan kechirmadi, gohida u yuksalib, gohida esa bosqinchilar olovida yonib kul bo'ldi. Tarixiy dalillar, Aleksandr Makedonskiy qo'shini, Muslim ibn Kutayba boshchiligida arab lashkarlari, Chingizxon qo'shinlari jonajon shahrimiz kulini ko'kka sovurgan edilar. Yillar o'tib, asrlar davomida Buxoro shahri qiyofasi o'zgacha chiroyga ega bo'la bordi. Mahalliy xalq o'zining milliy madaniyatini, qadriyatlarini saqlab qolishga intildi va bu yutuqlarni qo'lga kiritadi. Ayniqsa, Respublikamiz mustaqillikka erishgach, shaharning iqtisodiy salmoq doirasi kengayib, o'zining asl qiyofasini tiklab, ma'naviy tanglikdan chiqib oldi. Xozirgi paytda chaqnab turgan quyosh ostida millionlab Qorako'l qo'y-qo'zilar ona erda million tonnaga yaqin don, oq oltin etishtirilayapti, bundan tashkari iqtisodiy jihatlar xam yukoriga chiqib oldi. Xalq xo'jaligining turli sohalarida ancha yutuqlarni qo'lga kiritayotganini xam e'tirof etish joiz.

Buxoro tarixini o'rganish va uning ko'p ming yillik an'anaviy qadriyatlarini tiklash va saqlab qolish muammosi 1997 yilda o'zining ijobiy ko'rsatkichlarini yuzaga chiqardi va Yunesko qaroriga ko'ra Buxoroning 2500 yilligi yubileyi tantanali ravishda nishonlanib xalqaro «Buxoro-2500» fondi tashkil etildi. Eng muhimi Buxoroda nimalarni asrab avaylash degan muammo o'z echimini topdi. Chunki shahar o'zining madaniy me'roslariga ega bo'lib, Respublikaning markaziy shaharlaridan biriga aylandi. Chunki o'z taraqqiyoti jarayonida o'ta nodir me'moriy majmualarni in'om etadi. Minorai Kalon, Ismoil Somoniy maqbarasi shuningdek, o'nlab me'moriy inshootlar shaharning ko'rkiga ko'rk qo'shib turganligi fikrimiz dalilidir.

Aniqroq qilib aytganda, Buxoro madaniy ko'rkiga aylanib qolganligini faxr bilan tilga olish mumkin. Shu boisdan ham qolgan katta va kichik tarixiy ahamiyatga molik inshootlar hozirgi kunda ta'mirlanib o'zining asl qiyofasini topib bormokda. Darvoke, bu ko'hna shahar ham iqtisodiy, ham siyosiy ahamiyatga ega bo'lib, Buyuk Ipak yo'li orqali G'arb bilan Sharq o'rtasida savdo sotiq yo'lini bog'lab turganligi sir emas. Eng muhimi bu zaminda ko'p sonli dunyoda mashhur olimlar, shoir va me'morlar tavallud topganligi nazardan chetga qolmasligi kerak. Buxoro zaminida Ismoil al-Buxoriy, ibn Sino, Rudakiy, Farobiy kabi donishmandlar dunyoga kelganligi uning faxri deb e'tirof etiladi.

Hozirgi kunda shaharning qiyofasi tanib bo'lmas darajada o'zgardi. Ko'chalar, bozorlar, katta-kichik mexmonxonalar, sanoat korxonalari o'zgacha qiyofada shahar qiyofasiga o'zgacha chiroy qo'shgan. Shuning uchun hozirgi kunda Angliya, Fransiya, Xitoy, Koreya, Arab mamlakatlaridan izi sovimay sayyohlar qatnab turishibdi. Bugungi kunda Buxoro o'zining 12 ta mo'zeyiga ega. Mo'zeylar nafaqat bizning balki, jahon madaniyatida muhim o'rinlarni egallashi bilan maqtovg'a loyikdir. 2010 yilda shaharning shimoliy hududida "Ko'hna va boqiy Buxoro" majmuasi bunyod qilindi. Bu esa ezgu niyatlardan birini amalga oshganligidan dalolatdir.

Buxoro shahrining paydo bo'lishi tarixidan lavhalar. Ko'pgina tarixiy dalillar bu shaharni Amudaryo vohasida Zarafshon daryosi atrofida joylashganligini asoslab beradi. Aslida Buxoro geografik joylashuviga ko'ra Karmanadan Zarafshongacha bo'lgan hududni tashkil etadi. Dastlabki ma'lumotlar uning nomi bilan bog'liq bo'lib, buning zahirida «Budda monastiri» degan ma'noni anglatadi. Yana bir ma'lumot arab tarixchisi Numidkent Tabari tomonidan qoldirilgan bo'lib (Xudolar va dinni targ'ib qiluvchilar tarixi nomli 10 tomli kitobida) O'rta Osiyo Madinasi deb yuritilganligi, 4-asrga kelib esa, So'g'dcha Numidkent, 7-8-asrlarda Puxo, Bugo nomlari bilan yuritilganligi haqida ma'lumotlar mavjud. Aslida bu mavze Karmana Malik cho'li Konimex va Nurota vohasida joylashgan bo'lib yagona cho'llar atrofida juda ko'p ko'llar: Maxonko'l, To'dako'l, Chuqurko'l, O'rtako'l, Chandirko'l kabilar mavjud bo'lgan. Shu tufayli

ko'p asrlar davomida cho'l va ko'llar Buxoro iqlimining o'zgarishiga va erlarning sho'rlanishiga sabab bo'lgan. Natijada Buxoro ekologiyasining bo'zilishiga olib kelgan, buning natijasida esa vohada turli xil kasalliklarni paydo bo'lishiga sabab bo'lgan.

Biz tarixiy davrda yashab turib ona shahrimizni kelajagi uchun ota bobolarimizning, ajdodlarimizga qoldirgan urf-odat qadriyatlarni asrab avaylab, mustahkamlab barcha kuch va bilimlarimizni sarflashimiz kerak. Mazkur yo'nalish bo'yicha barkamol avlodni tarbiyalash yo'lida ancha tarbiyaviy ma'rifiy-ma'naviy ishlar olib borilayapti. Aksariyat ishlarni salmoqli hissasi maktabgacha ta'lim muassasalarida boshlab umumta'lim maktablari, o'rta maxsus kasb-hunar kollejlari, shuningdek oliygohlarda olib borishni nazarda tutilib, kelajak avlod oldida Respublikamiz prezidenti Islom Karimov da'vat va chaqiriqlariga ishonarli tarzda amal qilinayapti. O'ylaymizki bu ishonch o'zining kelajak oldida eng mas'uliyatli, sharaflı, mazmunli namunasi bo'lib qoladi.

Minorai Kalon

Minorai Kalon (Katta minora) Somoniylar davridan keyingi Buxoro san'ati, madaniyati va me'morchiligi yodgorliklarining cho'qqisi hisoblanib, shaharning eng baland inshooti, Poyi Kalon majmuasining bir qismi hisoblanadi. Buxoro shahrining ko'rki hisoblangan mazkur inshootning balandligi 46 metr atrofida bo'lib, 900 yil davomida shahar qiyofasini bezab kelmoqda.

Minorai Kalon kuzatish punkti bo'lishi bilan birga diniy vazifalarni ham bajargan. Jumladan, yonida joylashgan jome masjidiga musulmonlarni hayit va juma namozlariga da'vat qilishga xizmat qilgan. Buxoroi sharifga tashrif buyurgan sayyohlarning nazari qadimiy yodgorliklar orasida birinchi bo'lib Minorai Kalonning salobatli siymosiga tushadi.

Minoraning qurilishi haqida ko'plab afsona mavjud. Masalan, minora poydevorini ganch va tuya sutidan qurgan usta ikki yil yo'qolib ketadi. Poydevor mustahkam bo'lib qotgach, kelib g'isht terishni boshlaydi va h.k.

Minorai Kalon – Qoraxoniylar sulolasining koʻzga koʻringan vakili Arslonxon tomonidan muhandis va meʼmor usta Baqo loyihasi asosida 1127 yilda bunyod etilgan. Minorai Kalon oʻrnida avval ham minora boʻlgan. U qulab tushgach, hozirgisi mustahkam qilib qayta qurilgan. Poydevori tosh va maxsus qir qorishmasidan terilgan boʻlib er sathidan 9 m chuqurda. Kursisi qirrador, tanasi konussimon boʻlib pastki diametri 9 m. YUqori diametri 6m. tepasi gumbazli davra qafas-koʻshk bilan bogʻlangan. Minora yuqoriga ingichkalashib boradi muqarnas bilan tugaydi. Qafasdagi 16 ravoqli darchalar orqali atrofni kuzatish mumkin. Tepaga minora ichidagi 104 pillapoya — aylanma zina orqali chiqiladi. Masjidi Kalon tomonidan minoraga oʻtiladigan koʻprikcha mavjud. Minorai Kalonning oʻzagi ham, bezagi ham chorsi gʻisht (27x27x4x5 sm), ganchxok loyida terilgan. Bezak gʻishti oʻrniga qarab turli shaklda, sirti silliq pardozlangan. Ustma-ust joylashgan turli xil geometrik shakldagi bejirim bezakli halqalar dandana bilan hoshiyalangan. Bezaklar orasida tarixiy va diniy mazmundagi yozuvlar uchraydi. Muqarnas ostidagi moviyrang sirkor halqalarning har biri turli xil geometrik shaklda bezatilgan (keyinchalik toʻkilib ketgan). SHakllarning oʻzaro monandligi va mutanosibliigi, handasaviy uygʻunlik, ajoyib koʻrk va mahobatlilik Minorai Kalonga chinakam goʻzallik bagʻishlaydi.

Qancha-qancha tabiiy ofat, zamon sinovlariga bardosh bergan Minorai Kalon Buxoro shahrining noyob va koʻhna yodgorliklari qatoridan markaziy oʻrin egallagan va egallab kelmoqda.

Masjidi Kalon

Jome masjidi (Katta Masjid) Buxoroning meʼmoriy yodgorliklaridan boʻlib, XII asrdagi qadimiy imorat qoldiqlari ustiga XIV– XV-asrlarda qurila boshlanib, XVI-asr boshlarida taʼmirlangan.

Masjid toʻgʻri toʻrtburchak tarhli (127x78 m.), keng hovli atrofni gumbazli bostirma ayvon egallagan. Ayvon 288 qubba (gumbazcha), 208 ustunga tayangan. Ular oʻziga xos mahobatli koʻrinishga ega boʻlib, ustunlariga keyinchalik murabba

tarhli poyustunlar oʻrnatilgan. Hovlining toʻrt tomoni markazlarida naqshinkor peshtoq bor. SHarq tomonidan tashqi koʻrinishi ulkan peshtoq mahobati va muhtasham bezagi bilan alohida ajralib turadi. Masjidi Kalonning tashqi 7 eshigi boʻlib, asosiy sharqiy darvoza oldida va ichida keng ayvonlar joylashgan. Peshtoq ravogʻidagi boloxona va uning yon tomonidagi qirrali ravoqlar koshin va sirlangan gʻishtlar bilan bezatilgan. Ayniqsa, ganchkor ravoqlar alohida ajralib turadi. Peshtoq orqali hovli toʻridagi xonaqohga oʻtiladi. Xonaqohning tashqi poygumbazi baland, moviy gumbazi uzoqdan koʻzga tashlanib turadi. Ichki gumbaz osti bagʻallariga "qolibkori" uslubda qator mayda ravoqchalar (16 ta) ishlangan, mehrob bezaklari nafis koshinkorlik sanʼatining yuksak namunasidir, unda usta Boyozid Turoniy nomi va 1514 yil sanasi koʻrsatilgan.

Peshtoq oldidagi sahnda kichik koʻshk (pavilon) bor, qurilishi (XX-asr) da usta SHirin Murodov qatnashgan.

Masjidi Kalon Markaziy Osiyoning ulkan diniy inshooti sifatida yilning istalgan faslida bir vaqtning oʻzida taxminan 12 ming namozxonni sigʻdira oladi.

Mustaqillik sharofati bilan bu goʻzal va ulkan meʼmoriy inshoot oʻz egalariga qaytarildi.

Mir Arab madrasasi

Mir Arab madrasasi Buxoro xoni mumtoz shoir Ubaydullaxon inʼom etgan mablagʻ hisobiga yamanli SHayx Abdulla tomonidan (1535–36) yillarda qurilgan.

Madrasa Minorai Kalonning qarshisida joylashgan. Madrasaning bosh fasadi ulkan peshtoqli, darvozasi orqasida besh gumbazli miyonsaroy, ikki yonida baland gumbazli xonaqo – darsxona, masjid va goʻrxona joylashgan. Goʻrxonada Ubaydullaxonning yogʻochdan ishlangan sagʻanasi va Mir Arab hamda uning qarindoshlari qabri bor.

Madrasaning hovlisi to'rtburchak shaklida bo'lib, atrofini oldi ravoqli, ikki qavatli 114 hujra o'rab turadi. Har qator o'rtasida to'rtta qaddi raso peshtoqli darsxona ayvonli hovli mahobatini oshiradi.

Mir Arab madrasasi Minorai kalon, Masjidi Kalon, Olimxon madrasasi bilan uyg'unlikda Buxoro me'morchiligi san'ati ulug'vorligi va go'zalligini namoyon etib turibdi.

1.3.Buxoro hududidagi qadimgi ko'chalar va ularning nomlanishi.

Joy nomlari jamiyat hayoti bilan chambarchas bog'langan ma'naviy ehtiyojdir. Darhaqiqat, insoniyat taraqqiyot davomida, o'z ehtiyojini qoldirish uchun tobora qulaylik yaratadi. Har bir yaratilgan qulaylik (g'oya) esa bugungi va ertangi kunimizning o'zgarishiga sabab bo'ladi. Faraz qilaylik, kutilmaganda shahar, tuman, qishloq, ko'cha, maydon yoki xiyobonlarning nomi tasodifan go'ib bo'lib qoldi. Shunday paytda odamlarning holatini bir ko'z o'ngingizga keltiring. Pochta, telefon, telegraf xizmati o'sha ondayoq to'xtab qoladi. Transportlarning yurishi izdsan chiqadi. Uyingizga chaqirilgan “tez yordam” mashinasi borar manzilini bilmay ovora bo'lib qoladi. Shunga o'xshash yo'zlab muammolar girdobida odamlar sarson sargardon bo'ladi. Shu farzning o'zidan odamlarni kundalik ehtiyoji uchun joy nomlarning nechog'lik zarurat ekanligini tasavvur qilish mumkin.

Joy nomlari kundalik ehtiyojdan tashqari ma'naviy ehtiyoj hamdir. Ularning nomlanishida xalqimizning tarixi, urug'- ajdodi, madaniyati, tili, kasb-kori, iqlimi, tabiiy –geografik sharoiti o'z ifodasini topgan.

“Bugungi kunda yoshlarimizning ko'cha va xiyobonlari, metro va avtobus bekatlari, katta- katta maydonlar, binolarni bezab turgan o'bekona nomlar, shior va lavhalarini ko'rib, bularning barchasini odatiy bir hol sifatida qabul qiladi. Vaholanki, yaqin tariximizga bu manzara butunlay boshqacha ko'rinishga ega edi ” (I.A.Karimov (Yuksak ma'naviyat- yengilmas kuch').

Butun respublikamiz bo'lgani kabi, sobiq kamunistik to'zum davrida Buxoro shaxridagi ko'plab ko'chalarning tarixiy nomlari asossiz ravishda o'zgartirildi. Ularning o'rnini Ilya , Ulyanov, Lenin, Frunze, Krunskaya, Komuna, Sovetskaya, Dekabristov, Aktyabrskaya, Kommunisticheskaya kabi nomlar egalladi. Qadimiy shahar ko'chalarining peshtoqasiga yopishtirilgan bunday nomlar sho'rolar hokimiyatining xalqimiz ma'naviy ildiziga bolta urish uchun maxsus o'ylab yuritgan siyosatining bir ko'rinishi edi.

Oллоhga beodat shukronalar bo'lsinkim, mustaqillik shaxar qishloqlarimizning asl qiyofasini qaytarib berdi. Ularning yo'zidan nomunosib nomlar yulib tashlandi. Buxoro shaxrining shox- ko'chalariga Abduxoliq

G'ijduvoniy, Ibn Sino, Abu Xafs Kabir, Bahovuddin Naqshband, Shox Axsi nomlari qo'yildi. Bu har bir vatandoshimiz ongi va qalbida vatanga sadoqat, milliy iftixor hissi joy olganligining yorqin ifodasidir.

20 asrning buyuk allomasi Xoja Ismatullo Buxoriy shunday degan edi:

Chun zor hohyo kushtanam, az kuy xud duram marom,

Man bulbuli betoqatam, duram zi gulzoram makum.

(zorliqda meni o'ldir, men rozi man, lekin vatandan meni judo aylama.

Men betoqat bulbul man, gulzorimdan o'zoqda o'dirmagin)

Xoja Ismatullo Buxoriyning nomi sho'rolar davrida o' yurtida unutilga, ziyoratgohlari esa xarobaga aylangan edi. Istiqlol sharofati bilan o'z yurtining shaydosi bo'lgan shoirning ziyoratgohlari obod bo'ldi va u mavze shoirning nomini oldi. Buxoro shahri ichidagi Shox Axsi masjidi atrofidagi go'zar nomi ham Shox Axsi deb ataladi. Bu labi hovo'zdan Samarqand darvozasiga qarab boraverishida joylashgan.

Hazrat Poyanda Muhammad Shox Axsi naqshbandiya tariqatining rivojiga muhim hissa qo'shgan shayx, o'z zamonasining murshidi sohib karomad avliyo, ulug tarbiyachi bo'lganlar.

Bu zot sharif Ahsikat shahrida tug'ilgan. Ahsikat 20 asrgacha Farg'ona viloyatining markazi bo'lib bu shaharda ilmu irfon, san'atu ma'naviyat rivoj topgan. Ipak yo'lining chorraxasida joylashgan bu shahar keyin xarobaga aylandi. Ayni shu kunlarda qadimiy Axsikat namangan viloyati To'raqo'rg'on tumani hududidadir.

Professor Homidjon Homidovning yozishicha, Hazrat Poyanda Ohund Axsikarti Toshkent, Samarqand, Buxoro madrasalarida ta'lim oldilar. So'ng Balxga borib, Shayx So'fiy Xirad Axsikartiyadan irshot xati oladilar. Muhammad Mutribiy 'Tazkiratush Shuaro' kitoblarida Hazrat Axsikatiyadan she'riy me'ros qolganini bayon etgan.

Olim Komilxon Kattayevning yozishicha, Hazrat Poyayanda Muhammad Shoh Axsi tariqat sabog'ini Mahmud A'zam nomi bilan mashhur bo'lgani Hazrat Sayid Ahmad Jaloliddin Kosoniydan olganlar.

Poyanda Muhammad to'liq ismlari Muhammad bin Mir Darvesh Muhammad bin Mir Obid al Husayn al Axsikatiy al Abosiydir.

Mavlono Poyanda Muhammad Shoh Aysi Hazrat Maxdumi A'zamning ko'rsatmalariga muvofiq Buxoroga keladilar va shu yerda naqshbandiya tariqatidan saboq berib turg'un bo'ladilar.

Buxoro Amirlari, ulamoyu kosiblari Hazrat Shoh Axsining muridlari bo'lib, bu zoti sharif maslahatlariga amal etgan.

'Naqshbandiya tariqatiga oid qo'lyozmalar fihristida'da quyidagi muhim ma'lumotlar bor: "Boqiy Muhammad shikoriy Fanoiy al Buxoriy hazratlari Poyanda Muhammad shogirdlari bo'lib, bir necha asarlar ijod qilgan. Boqiy Muhammad Shikoriy "Maqomatul orifin"(Ma'rifat egalarining maqomati") nomli asarning muallifi hisoblanadi". Asarda muallifning ustozlari va piri shayx poyanda Muhammad ibn Mir Darvesh Muhammad ibn Mir Obid al Husayn al Axsikatiy al Abosiyning targimai holi yoritilgan. Bundan tashqari, unda fors-tojik adabiyotida uchraydigan tasavvufga oid majoziy iboralar lug'ati va izohi berilgan. Asar 1607-yilda yozilgan.

Boqi Muhammad shikoriy al Buxoriyning "Jazabotul oshiqin" nomli kitoblari ham bor.

Hazrat Shoh Aysi Buxorining Fayzobod mavzesida ulkan xonaqoh qurdirganlar. Xonaqoh milodiy 1596-yil qad ko'targan. Shuningdek, Buxoro shahri Samarqand ko'chasida Hazrat poyanda Muhammad katta jon masjidi, ikki qavatli maktab, gumbazli taxoratxona ham qurdirgan edilar. Bu obidaning nomi Shoh Aysi jomesidir.

Sharafiddin Roqimiyning "Tarixi tomm" kitobida yozilganki, Hazrat Maxdumi A'zamning o'g'illari, piri murshid Xoja Abdulxoliq va Mavlono Poyanda Muhammad Shoh Aysi bir yilda vafot qiladilar. Boqi Darzi Buxoriy ularning har ikkisi vafoti tarixini bildiruvchi qit'ani yozgan:

Du murshid az jahon raftand, burdand

Qaroru sabr az dilho sarosar.

Bar vay sinaho az bahri tarix.

Raqam kardand: "Oh dili muqarrar".

Mazmuni: Jahondan ikki murshid o'tdilaru

Sabru qaror dildan ketdi.

Ularning vafot tarixi "Oh dili muqarrar" bo'ldi.

"Oh dili muqarrar "dan hijriy 1010 yil hosil bo'ladi.Xudi shu kitobda Hazratning qabr joylari haqida ham ma'lumot keltirilgandir:

Dar Buxoro ast on rofe maqom

Xoki o' majai xosu om

Har bahoriston makon obod

On zaminro hast nom Fayzobod

Mazmuni: Bu oily maqom joy Buxorodir.U yerda xosu avomning ziyoratgohi hisoblanadi.

Juda ham obod bo'lgan bu joyning nomi Fayzoboddir.

"Tuhfat az zoirin" kitobida yozilgaki, Hazrat Poyanda Muhammad Shox Axxi qabirlari Fayzobod mavzesidir.Buxoro shahri ichidagi Shox Axxi masjidi atrofidagi go'zarning nomi ham Shox Axxi deb ataladi.Fayzobod mavzesidagi Hazrat qurdigan xonaqoh Shox Axxi xonaqohi deb atalgalmoqda.Mazkur xonaqohning kunchiqar tomonida mozoriston bor. Ushbu mozorda Hazrat dafn qilinganlar."Tuhfat az zoirin " da Hazrat Shox Axxining murid, shogird, ashobalari haqida ham ma'lumot bor.Ular quyidagi avliyo, allomalardir: Hazrat Mavlono Masti, Mavlono Oxund Kamoliddin Vag'anzaviy, Mavlono Muhammad Qosim al Buxoriy Darvozai Obi, Mavlono Shoh Muhammad Sarrof va boshqalar.

Shuni ham takidlash joizki, sobiq ittifoq zamonida Axxi jome'sida (bu shahardagi Samarqand ko'chasidir) poyafzal ombori, xonaqohda esa jamoa xo'jaligi ombori joylashgan edi. Ayni shu kunlarda jome' ham xonaqoh ham namozxonlar ixtiyoriga berilgandir. Fayzoboddagi Hazrat Shox Axxi ziyoratgohlari obod etilgan.

Ayniqsa berilayitgan yangi nomlarning milliy istiqlol g'oyasiga mos bo'lishi, doimiy diqqat-e'tiborda bo'ldi. Shahar tuman va qishloqlarimizning go'zal binolari peshtoqasini O'zbekiston, Mustaqillik, Istiqlol, Istiqbol, Umid, Shodiyona Hayot obod nomlari bezab turibdi.

II. BOB

2.1. Yurtimizdagi rangtasvirning qisqacha rivojlanish tarixi

Rangtasvir – tasviriyl san’at turlaridan biri bo‘lib, unda rang muhim o‘rin egallaydi.

Rangtasvirga qattiq tekislik yo‘zasiga bo‘yoqlar orqali tushirilgan san’at asarlari kiradi.

Rangtasvir hayotni jonli, ya’ni borliqni to‘liq va ishonarli tarzda tasvirlanishni bildiradi.

Rangtasvir amaliy xususiyatlariga ko‘ra mahobatli, dastgohli, miniatyura, teatr-dekoratsiyasi, bezakli naqqoshlik kabi turlarga bo‘linadi.

Ularning har bir turi ishlash texnikasi va badiiy obrazning bajarilish vazifasiga ko‘ra o‘z xususiyatiga bog‘liq holda farqlanadi. Rassomlar asarni tasviriyl va plastik vositalar (qalamtasvir va kompozitsiya) yordamida yaratishsa, asosiy ifodaliligini ko‘rsatuvchi vosita esa rang hisoblanadi.

Rangtasvir inson hissiyotining murakkab hayotini ko‘rsatishga, tabiatdagi nozik o‘zgarishlarni tasvirlashga, boqiy falsafiy g‘oyalar va fantastik obrazlarni yaratishga qodir.

Rangtasvir tarixi ibtidoiy odamlarning g‘orlardagi devor tasvirlaridan boshlanadi.

Uning rivojlanish taraqqiyotida juda katta ma’naviy boyliklar yig‘ilgan. O‘rta Osiyodan topilgan devoriyl rangtasvirlar miloddan avvalgi VII-V asrlarga oid bo‘lib, bir vaqtning o‘zida o‘sha davr hayoti tasviri aks etgan rangtasvir namunasi ham muqaddas milliy iftixor hisoblanadi. Ranglar shartli va dekorativ tarzda bezatilgan. Uyg‘onish davriga kelib, inson rangtasvir asarlarida asosiy qahramon sifatida namoyon bo‘ladi. Madonnalarni tasvirlash barkamollikning yuksak ideali hisoblangan. Rassomlar haqqoniy kartinalar yaratishni boshladilar. Rangtasvir texnikasi doim takomillashib bordi. Rangtasvirchilarni rang-barang sujetlar qiziqтира boshladi. Buning natijasida XVII asrda yangi janrlarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘ldi.

Eng qadimiy janrlardan biri bu portret hisoblangan. Mum rangtasvir texnikasida bajarilgan ajoyib portretlar Fayyum qishloq joyidan topilgan. Ular Qadimgi Misrda eramizdan oldin I-III asrlarda yaratilgan. Fayyum portretlari aniq hayotiy obrazlilik, shaklning hajmli yorugʻ-soyali tasvirlanishi bilan farqlidir.

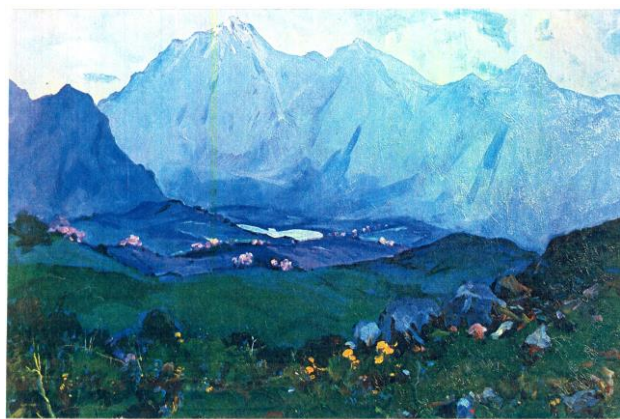
F. Rokotov, D. Levitskiy, V. Borovikovskiy, N.Feshin, V. Serov va boshqalar ajoyib rus portretchilari hisoblangan. Buyumlarning oʻziga xos portretlarini, ularning tinch hayotini rassomlar natyurmort orqali tasvirlashgan. Bu janr XVII asrda paydo boʻldi. Taniqli golland natyurmortchilarining ijodiy asarlarini koʻzatganda ularning naqadar jonli va jozibali tasvirlanishiga tasannolar aytasan.

P. Konchalovskiy, I. Mashkov, K. Petrov-Vodkin, M. Saryan va boshqalar ham natyurmort ustalari boʻlgan. Bu oʻrinda Oʻzbekistonda ham portret va natyurmort janrlari boʻyicha rassom-ustalarni eslash joizdir. Bular: S.Kolibanov, N.Kashina, Z.Kovalevskaya, Y.Yelizarov va R.Ahmedovdir.

Kartinalardagi tabiat manzaralari tasviri XVII asrda Gollandiyada yaratila boshlandi. Manzara janri nafaqat yilning turli iqlim sharoiti, quyoshli va tunli yorugʻligini, balki turli vaqtdagi tabiatning goʻzalligi va uning rang-barangligini aks

F.Vasilyev. Hoʻl koʻkalamzor.

Oʻ.Tansiqboyev. Oqshom pallasi.

ettiradi. K. Koro, Van Gog, P. Sezannlarning yaratgan manzaralarini bir-biriga taqqoslab ko'rsangiz, ularning har birida haqiqiy tabiatni ko'rasiz, ya'ni har bir ijodkor o'zining his-tuyg'usi bilan obrazlarni jonli yaratadi. Musavvir doim naturani ko'chirmaydi, balki asarda o'zining ichki kayfiyatini ranglar vositasida tasvirlaydi. Rus tabiatining qo'shiqchisi I. Levitan hisoblansa, O'zbekiston tabiatining ijrochisi O'. Tansiqboyevdir. Ajoyib rus manzarachi rassomlari F. Vasilyev, V. Polenov, A. Savrasov, I. Shishkin va boshqalar bilan bir qatorda, I. Haydarov, R. Ahmedov, A. Nur, A. Mo'minov, G'. Abdurahmanovlar ham betakror asarlar yarata oldilar.

Rassom faqat dengiz manzaralarini tasvirlasa, ularni marinachi rassomlar deb atashadi, u ham alohida mustaqil janr hisoblanadi. I. Ayvazovskiy yaratgan kartinalar shular jumlasidandir.

Ayrim rassomlar o'zining ijodini hayvon va qushlarning tasviriga bag'ishlab, animalistik janrdagi asarlarni yaratadi. Masalan, A. Laptev, V. Vatagin, E. Charushinlarni ko'rsatish mumkin.

O'tmishda bo'lib o'tgan tarixiy voqealar, yashab ijod etgan shaxslar rassomlarni tarixiy janrda kartina yaratishga undaydi – bu esa, ko'p figurali kompozitsiya, haqiqiy rang yechimiga ega bo'lgan asarni talab qiladi. V. Surikov, S. Abdullayev, M. Nabiyeu va boshqalar ijodi bevosita tarixiy janrga bog'liqdir.

Insonlarning kundalik turmushda bajarayotgan ishlarining kartinalarda tasvirlanishi maishiy janr asari hisoblanadi. Bu mavzuda A. Venetsianov, P. Fedotov, V. Perov, G. Myasoyedov, B. Kustodiyev, shuningdek, Z. Inog'omov, R. Ahmedov, G'. Abdurahmanov, A. Mirzayev, A. Abdullayev va boshqalar samarali ijod qilganlar.

Rassom rangni turlicha qabul qilish mumkin, rang bilan fikrlash va loyihalashi ham mumkin. Rangshunoslik asoslari, «rang» bilan «bo'yoq» tushunchalarining farqini o'rganish lozim. Rangtasvirda kerak bo'lgan rangni, palitrada bo'yoqlarni aralashtirish orqali hosil qilinadi. Rassom bo'yoqlardan ranglar majmuasini hosil qilib asar yaratadi. Birgina «rang» so'zining o'zi bitta

bo'lsa ham, rangtasvir jarayonining ko'pgina sifatini belgilaydi, shuning uchun rang san'at turining asosi hisoblanadi.

Tasavvur qiling, barcha ranglar atrof hayotimizdan yo'qolib ketsa, unda biz faqat oqimtir kul rangni ko'ramiz. Qandaydir ma'yus, bir xillik va odatlanmagan surat hosil bo'ladi. Demak, rang bizning hayotimizda muhim o'rinni egallaydi.

Har bir buyum o'z rangiga ega. Ayrim obyektlarni rang orqali idrok etamiz. Masalan, uchta dumaloq shakl va o'lchami bo'yicha ham bir xil obyektни olamiz. Ularni tegishli ranglarga bo'yab, xohlasangiz zarg'aldoq apelsin, qizil pomidor yoki yashil olmaga aylantirish mumkin.

Rang orqali mevalarning pishganini yoki ko'zning kirib kelishini bilish mumkin, chunki yashil rangdagi daraxtlar sarg'ayib, qizaradi. Keyin havo olisdagi o'rmon yoki tog'larni turlicha rangda ko'rsatadi, u esa kenglikda turgan joyni aniqlashda yordam beradi. Kunning turli vaqtida yorug'lik rangiga bog'liq holda osmon, yer va suvning rangdorligi o'zgaradi.

Tong yorishgan yoki qosh qoraygan paytda yashil rang ancha yorqin tuyuladi. Qorong'i tushishi bilan qizil, siyoh ranglar to'qlashadi, yashil, ko'k ranglar esa ocharadi.

Dunyoning barcha go'zalligini, shakl va material, kenglik va yorug'ligini ranglarning turli-tumanligi orqali ko'ramiz.

Har doim yilning turli fasllaridagi jonli tabiatning rang-barangligi bizlarni o'zgacha quvontiradi. Har bir yil fasllariga taa'lluqli bo'yoqlarning aralashgan palitrasi mavjud. Sizlar o'z tanlovingizni bahorgi nozik va yozgi tiniq bo'yoqlari, yorqin ko'zgi va qishki xiralashgan tuslariga qaratishingiz mumkin. Albatta, ijodiy ishlarda ranglarning monandlik prinsiplariga asoslaning, o'shanda bajarilgan suratlar haqiqatdan ham jozibali chiqadi.

Yorug‘lik rangiga bog‘liq holda osmon, yer va suv rangdorligining o‘zgarishi.

Yoz. Yozgi bo‘yoqlar tiniq, ravshan va jozibalidir. Palitrasi o‘tsimon yashil, qizil(alvon), malina rangi, ko‘k, to‘q-sariq va zarg‘aldoq ranglardan iborat. Har bir lokal ranglarga turli murakkab nozik rang turlaridan jozibali gammasi to‘ziladi.

Yil fasllari.

Bahor. Bahor tabiati nozik, juda ham yorqin bo‘lmagan ranglardan hosil bo‘ladi. Shuning uchun bahorgi palitra yumshoq pastel tuslaridan: kremli, pushti rang, o‘rik rangi, havorang, och-sariq va oxradan iborat bo‘ladi. Kontrast uchun – yashil o‘t rangi, ko‘knori-qizil va xiralashgan jigarranglar qatnashadi.

Ko‘z. Ko‘zgi palitrani iliq, asosiy tusli bo‘yoqlar tashkil qiladi, go‘yoki yorug‘lik nurini tarqatayotgandek. Ko‘k va zarg‘aldoq, sariq va siyohrang, qizil va sariq kontrast ranglardan to‘zilgan kompozitsiya, shuningdek, to‘q qizil – jigarrang, to‘q qizil va siyohranglar och oxra tuslari bilan aralashmasida ham yorqin, ko‘rinarli va samarali bo‘ladi. Asosiy ranglar gammasini ignabargning yashil rangi to‘ldirishi mumkin.

Qish. Qish palitrasi uchun och havo rang, siyohrang, mo‘zning yaltiragan ko‘kintir tusi, oq va qora ranglarning kontrastidagi ranglar tashkil etadi. Odatda, kompozitsiyalar toza, ochiq-oydin, aniq, lo‘nda-ixcham bo‘ladi. Qishning romantik ko‘rinishlari neytral, nozik kulranglar bilan muvaffaqiyatli birikuv orqali noaniq ranglarni yaratishga yordam beradi.

Yaponiyada, masalan, «Kabuki ranglari» – qarag‘ay ignasining to‘q yashil rangi, tog‘larning jigarrangi, sakuraning pushti rangi hisoblanadi – G‘arb ranglari bilan solishtirganda yorqin emasdek tuyuladi. Biroq bir-biri bilan aralashtirilganda Yaponiyaning o‘ziga xos boy jozibali ranglari hosil bo‘ladi, g‘arbning standartiga ko‘ra bu ranglar hamohang emas (uyg‘unlashmaydi).

Ranglar insonni nafaqat xursand qiladi, ayrim holda g‘azablantirishi (achchiqlanish), tashvish solishi (vahima), qo‘msashi (sog‘inish) yoki xafalik (qayg‘u) keltirishi mumkin. Boshqacha qilib aytganda, rang emotsional ta’sir etadi.

Ayrim ranglar asab sistemasini tinchlantirsa, boshqalari, aksincha, g‘azablantiradi. Tinchlantiruvchi ranglarga yashil, havorang, ko‘k kirsa, qirmizi, qizil, zarg‘aldoq, sariq ranglar to‘lqinlantiruvchi hisoblanadi.

Odamlar qadimdan ranglarga alohida ahamiyat berishgan. O‘rta asrlarda qirmizi ranglar – kuch, qudrat, qadr-qimmatni; lojuvard(havorang) rang esa –

go‘zallik, ulug‘vorlik, muloyimlikni; qora-qizil rang bilan aralashmasi – o‘lim va h.k.ni bildirgan.

Marosim va to‘y-shodiyonalikdagi ranglar katta ahamiyatga ega. Masalan, qizil rang – tantanavorlik, ulug‘vorlikni; qora esa – kulfat, o‘lim, qayg‘uni; oq esa – tozalik, aybsizlikni; yashil esa – umidvorlikni va shu kabilarni anglatgan. Qizig‘i shundaki, turli xalqlarda bir xil rang turli ramziy ahamiyatga egadir. Masalan, Xitoyda va ayrim Osiyo va Afrika mamlakatlarida oq rang motam rangi hisoblanadi. Slavyan xalqlari esa o‘liklarga oq kiyim kiydirishgan.

2.2. O'zbek rassomlari ijodida O'zbekiston me'moriy manzarasi.

O'rol Tansiqboyev mashhur manzarachi rassom, rangtasvir ustasi. U 1904 yilda Toshkentda dunyoga keldi va 1974 yilda vafot etgan. Yoshligidan san'atga qiziqib, Toshkentdagi badiiy mo'zey qoshidagi to'garakka (studiya) qatnab, dastlabki saboqlarni uning rahbari rassom I.Repinning shogirdi N.Rozanovdan oldi. To'garakka qatnab yurgan yillaridayoq u ko'plab kompozistiyalar ishladi.

Uning ana shunday ishlaridan biri 1927 yilda yaratilgan "Toshkentboev portreti" edi. Studiyada tasviriy san'atdan olgan bilimlaridan ko'ngli to'lmagan O'.Tansiqboyev Rossiyaning Penza shahridagi badiiy-pedagogika bilim yurtiga o'qishga kiradi.

U yerda I.Repinning shogirdlari I.Goryushkin-Sorokopudov va N.Petrovdan san'at sirlarini o'rgandi. Ayniqsa, uni Penza mo'zeyidagi ko'plab Rossiyaning mashhur rassomlarining tasviriy san'at asarlari katta taassurot qoldirdi. Ularni o'rganish va nusxalar ko'chirish O'.Tansiqboyev uchun katta maktab vazifasini o'tadi.

Tansiqboyevning mustaqil ijodi O'zbekistonda milliy san'atni tiklash davriga to'g'ri keladi. U o'z ijodining dastlabki yillarida anchagina asarlar yaratgan bo'lsa-da, biroq uning asosiy ishlari 1940 yillardan so'ng boshlandi.U ikkinchi jahon urushi bo'lgan joylarga O'zbekiston delegatsiyasi tarkibida borib, u erlardan katta taassurotlar bilan qaytdi. Natijada "Ozod etilgan erlarda", "Mal'unning yo'li", "Partizan ayol", "Havo jangi" kabi bir qator asarlar yaratdi. 1943 yilda unga O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan _san'at arbobi unvoni berildi.

Urushdan keyingi yillarda O'.Tansiqboyev katta o'lchovdagi asarlar yarata boshladi. Bunday asarlar qatoriga "Sholichilik kolxozida hosilni yig'ib olish", "Bahor", " Paxtani sug'orish ", "Jonajon o'lka", "Issiqko'l oqshomi", "Tog'da" kabilarni kiritish mumkin.

Rassom ijodining gullagan davrlarida yaratgan asarlaridan biri "O'zbekistonda mart" deb ataladi. 93- rasm. Uning bu asarida bahorgi quyosh taftidan bahra ola boshlagan maysazorlar, daryoga olib boruvchi so'qmoq, daryo qirg'og'ining baland-pastliklari, qiyg'och gullagan daraxtlar, o'zaniga sig'may oqayotgan daryo,

daryoning narigi tomonidagi tepaliklar, qori erib tugamagan tog'lar, quyosh nuriga hamoxang tusga kirgan bulutlar kishiga zavq bag'ishlaydi.

O'.Tansiqboyev o'zining urushdan keyingi ijodida, Respublikada qurilayotgai kanallar, suv omborlari, elektrostanstiyalar, neft qidiruv ishlari bilan hamohang tabiat manzaralarini tasvirlashga harakat qiladi. Natijada u "Tog'da bahor", "qayroqum GESi tongi", "Angren vodiysi" kabi bir qator asarlar yaratdi.

Rassomga shuhrat keltirgan asarlardan biri "qayroqum GESi tongi" deb ataladi. 94-rasm. Bu asarda, yuqoridan turib ko'zatilgan elektrostanstiya va suv ombori lirik ohangda tasvirlangan bo'lib, undagi qurilishlar tabiat bilan hamoxang uyg'unlashib ketgan.

Suvrat markazidagi erta tongda zangori tusga kirgan elektrostanstiya betoni cheti ko'rinmas ulkan dengizni mahkam tutib turgandek tuyuladi.

Asarni ko'zatgan odam sahroga jon bag'ishlovchi mo''jizakor manzaraning sehrli olamiga kirib qoladi. Unda olislarga bo'y cho'zgan musaffo dengiz qa'riga ko'milgan shodlik va nafosatga boy tong yorishib kelayotganligini qalbdan xis etadi. Bu suvratda tasvirlangan narsalar juda oddiy, lekin sehrlidir. Chunki, dengiz, osmon va erlarning bepoyonligi koloritning jozibadorligi, mayinligi kishini o'ziga tortadi. Manzarada suv, cho'l, tog' va fazoning yirik hamda umumlashgan holda berilganligi sababli u nihoyatda salobatli ko'rinadi.

O'.Tansiqboyev ijodiga xos bo'lgan asarlardan yana biri "Tog'dagi qishloq oqshom" dir. 95-rasm. Asar vertikal holdagi kompozistiyadan iborat, unda Respublikamizning tog'lik go'zal qishloqlaridan biridagi kechki payt tasvirlangan. Asarda o'zoqlarda yaslanib yotgan moviy tog'lar, chiroqlarini endigina yoqan xonadonlar, qishloq yonidagi oqib o'tgan soy, kishilar va bolalar tasviri ko'zga tashlanadi. Bu odam shakllari manzaraga hamoxang tarzda hayot bag'ishlaydi.

Suratdan ko'rinib turibdiki, kech kirib oqshom og'usida quyosh botgan va tog' cho'qqilari-yu, qoyali toshlarni tun o'z qa'riga tortmoqda. Tepaliklardan tushib kelayotgan qo'ylarning marashi, soyning shuvillashi, chigirtkalarining chiyillashi eshitilayotgandek tuyuladi. Kechki yog'du bag'rida, uning zavqini tortayotgan

bolalar tasviri, u er, bu erlarda ko'zga tashlanadi. Kech kirib, serviqor tog'lar orqasiga quyosh berkingan, uning o'rniga oy chiqmoqda.

O'.Tansiqboyevning diqatga sazovor asarlaridan yana biri 1955 yilda yaratilgan "Sirdaryo" nomli asari Moskvadagi Tretyakov galereyasida saqlanadi.

1960 yillarda rassom "Tog'yo'li", "Angren-qo'qon yo'li", "Angren daryosi", "Tog'da", "Xumson oqshomi", "Chorvoqqurilishida", kabi asarlar yaratdi. Umrining oxirlarida yaratgan "Ko'z tongi", "Mening qo'shig'im", "Chordaryo suv omborida" kabi asarlar rassom ijodining cho'qqilari bo'lib qoldi.

Uning asarlariga xos harakterli xususiyatlar Ona - Vatanga muhabbat, uni ulug'lashdir. Rassom asarlarida tabiatni keng qamrovli va osmono'par tog'lar, ilon izi kabi o'zoqlarga ketgan yo'llar, moviy osmon, osmon bilan tutashib ketadigan go'zal hayotiy manzaralar tasvirlanadi. Ayrim hollarda, yorqin rangdagi odam tasvirlari ham ifodalanadi.

O'.Tansiqboyev katta hayot yo'lini bosib o'tdi. U 1934 yillardayoq Moskva va Finlyandiyadagi o'tkazilgan tasviriy san'at asarlari ko'rgazmasida o'z acarlari bilan qatnashdi. O'.Tansiqboyev 1958 yilda Bryussedaga xalqaro ko'rgazmasida "qayroqum GESi" asari bilan qatnashib, xalqaro kumush medal bilan taqdirlandi.

Vatanimiz san'atini rivojlantirishdagi xizmatlarini taqdirlab, rassom xukumatimizning bir qator orden va medallari bilan mukofotlangan. U O'zbekiston halq rassomi, Rossiya badiiy akademiasining haqiqiy a'zosi edi.

Rassomning bir qator asarlari Moskvadagi Tretyakov galereyasi, Sharq xalqlari sanat mo'zeyi, qozog'iston, qirg'iziston, Tojikiston, Moldaviya, Latviya, O'zbekiston san'ati mo'zeylaridan o'rin olgan.

O'.Tansiqboyev manzara janrida ijod qilib, birinchilar qatori o'chmas iz qoddirgan musavvirlardan edi. U o'z asarlarida O'zbekistonning go'zalligini, uning jozibasini kuyladi. O'.Tansiqboyevning asarlari bizni Vatanga muhabbat, go'zallikdan zavqlanishga chorlaydi.

Bahodir Jalolov

Jalolov Baxodir 1948 yilda Toshkentda tavallud topgan. 117-rasm. U dastlabki badiiy saboqni Toshkentdagi P.Benkov nomidagi badiiy badiiy bilim

yurtida olgan. Keyinchalik I.Repin nomidagi rassomchilik, haykaltaroshlik va me'morchilik institutida o'qigan. Institutida bitirgach, Toshkentga kelib, ijodiy ishlar bilan jiddiy shug'ullana boshladi. Shu bilan bir qatorda Behzod nomidagi milliy rassomchilik va dizayn institutida (Toshkent teatr va rassomchilik instituti) o'qituvchilik qilgan. Uni dastlabki muvaffaqiyatli chiqan ishlari qatoriga "Masharaboz Akrom Yusupov", (1974), "Kulol ayol halq ustasi Hamro Raximova", (1975), "Soniya va mangulik O'rol Tansiqboyev xotirasiga", (1977), "Porloq erta". Rassom Sh.Abdurashidov xotirasiga" (1980) kabi ishlarni kiritish mumkin.

B.Jalolovning ko'pchilik ishlari tasviriy san'atning mahobatli rangtasvir turiga mansub bo'lib, u bu yo'nalishda qarshi musiqali drama teatri binosiga (1981), Toshkentdagi kinochilar uyiga (1982), Turkiston saroyiga (1993), "Bahor" konstert zaliga (1982), qo'qon teatri (1987), va boshqa bir qator ijtimoiy va madaniy binolar intereriga devoriy bezak ishlarini bajargan.

Dastgohli rangtasvirda yaratgan muvaffaqiyatli ishlari qatoriga uning "Isfarada bahor", "Tog'qishlog'i", "So'qmoq", "Afg'oniston tongi" nomli asarlarini kiritish mumkin. 119-rasm.

Uning sermahsul ijodi Alisher Navoiy nomidagi Respublika davlat mukofoti bilan taqdirlangan. Milliy rassomchilik va dizayn institutidagi pedagogik faoliyati uchun unga professor unvoni berilgan, O'zbekiston Badiiy Akademiyasining akademigi etib saylangan.

Rassomning ko'p yillik samarali mehnati davlatimiz tomonidan qadrlanib, unga O'zbekiston halq rassomi unvoni berilgan.

Pavel Benkov

Pavel Petrovich Benkov 1879 yilda qozon shahrida tavallud topgan. 1949 yilda Samarqandda vafot etgan. 87-rasm. O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi (1939). qozon Badiiy bilim yurtida o'qigan. Peterburg Badiiy akademiyasida, D.N.Kardovskiydan, Parijda rassom R.Jyulianning xususiy akademiyasida ta'lim olgan. Italiya, Ispaniya, Fransiya safar qilgan. 1913-1928 yillar davomida "Kovalevskiy bolalarining portreti", "Rassom ayol portreti"

asarlarini yaratgan. qozon Katta teatrida betakror spektakllarga dekorastiyalar yaratdi. 1929 yilda Samarqandga kelib 1930 yildan boshlab shahardagi badiiy bilim yurtida o'qituvchi bo'lib ishladi. Uning 30-yillar o'rtalarida yaratgan asarlarida O'zbekistonni, uning qadimiy shaharlari qiyofasi, o'ziga xos iqlimi, serquyosh manzaralari, o'zbek millati madaniyatini, kishilarini yorqin bo'yoqlarda gavdalantirdi. Uning ("Buxoro timi", (1929;) "Xivalik qiz", (1931;) "Dugonalar", (1940;) "qaxramonning onasi", (1942); "Janchiga sovg'a", (1945;) "Dutorchi qiz", 1947; "Buxoroda oshxona" 1929, "Eski Buxoro" (1931,) "Minorai kalon" (1930)-; "Ko'cha" (1943), "Registondagi choyxona" (1944), nomli asarlari O'zbekistonning mumtoz me'moriy obidalar va manzaralariga bag'ishlangan. 88-rasm. Uning Samarqandning ko'cha va bog'lari, bozor va xovlilari, maydon va choyxonalari, ulardagi hayotning o'ziga xos go'zaligini yorqin va hayotiy ifodalovchi asarlar ham yaratgan. O'zbekistonda tasviriy san'atni shakllanishda, milliy kadrlar etishtirishda xizmati katta bo'lgan.

O'zbekiston tasviriy san'ati kupasrlik tarixga ega. Garchi 7-8 asrlarda san'atning xaykaltaroshlik, me'morchilik va amaliy san'at yo'nalishlarida anchagina ko'zga tashlanadigan noyob san'at namunalari yaratilganligi haqidagi qator asosiydalillarmavjudbulsada, rangtasvir haqidagi deyarli ma'lumotlar bizga yetib kelolmagan.

Lekin 14-15 asrlarga kelib o'rta osiyo xududlari daxam bu soxada ancha namunaliishlar e'tiborga loyiq. O'rta asrlar davri bilan belgilanadigan bu davrda bir qator o'zbek naqqoshlari va miniatyura nafis rassomlar rangtasvirning yangi yo'nalishlarini jaxon peshtaxtasiga olib chiqishga muvoffak bo'ldilar. Terannakkkosh Kamoliddin Bexzod, Maxmud Mo'zaxxib, MaxmudSamarqandiy, Raxmatillaal-Faqir kabi musavvirlar kitob illyustrastiyasi va miniatyura rangtasvirida ma'lum darajada muvaffakiyatlarni 20 asr boshlarida kelib O'zbekiston xududidaV.VVeremagin, R. Razin, S. Svyatoslovskiy, R. Zommer, K. Korovin, N. Kazakov, I. Yusupov kabi rusrassolarining kirib kelishi o'zbek rangtasvir xazinasining yaralishiga asos bo'ldi. UlarorasidaV. Vereaginning asarlari juda muxim axmiyat kasb etadi. Rassomning asarlari orqali 19 asr tarixiy

taraqqiyotiga aniq baxo bersa bo'ladi. Mamlakat xayotidan olingan lavxalar, jang manzaralari, maishiy xayot davrning turmish tarzidan xikoya qiladi. 14-15 asr rassomlari o'z asarlarida teran falsafiy mazmun va g'oyalar o'z aksini topgan bo'lsa, 19 asr oxiriga kelib qolgan rassomlari jodida ulkaning o'ziga xos tabiati me'moriy ko'rinishlari onaer ko'rinishlarini tarannum etadi.

Ayniqsa, rassomning «Turkistonturkumi» asari davrning tarixiy voqealariga sharxi o'z ifodasini topgan.

Oktyabr inqilobidan so'ng O'zbekiston tasviriy san'ati butunlay yangi yo'nalishga kirib keldi. Dastlab o'lkamizning tabiati va madaniyati uchun yangilik bo'lgan o'zgarishlar rangtasvir, kitobgrafikasi, plakat kabilar shakllangan bo'lsa, P. Burd, N. Ryazanov, I. Kazakov, A. Nikolaev, A. Volkov, P. Benkov, Z. Kovalevskaya kabi rassomlar badiiy rassomchilikning rivojiga turli yo'nalishlarda maktablarochdilar.

A. Volkov, N. Benkov, A. Nikolaev O'zbekiston tabiatining xususiyatlarini ochib berishga kirishdilar.

1920- yillardan so'ngU. Tansiqboyev ijodi shakllanib yangi dekorati yechimdagi manzara janri yuzaga keldi. Buyillardatasviriy san'tdaturliuslubiy yo'nalishlar;

1. Naturalizm;

2.Ekspressionizm;

3.Abstrakstionizm kabi oqimlar yuzaga kelib, san'atda tartibsiz mavxumliklar xususiyatlari namoyon bo'ldi. 30- yillargacha davom etgan bunday tartibsizliklar asta – sekin o'z o'rnini realizmga bo'shatib berdi. Asosiy mavzular o'zbek xalqining baxtiyor turmush tarzi mexnatkashlar obrazi yangi « qizil » bayramlarini tashkil etadi. Tasvirlar yangilik bilan eskilik o'rtasidagi tafovutni ochib berishga bo'lgan intilishlar natijasi edi. V. RojdenstvenskiyxajviygrafikasidaS. Malt, I.IkramovnafiskitobgrafikasidaO. Tatevosyanlarijodiaynanxajviy tarzda salbiyxususiyatlarniochibberishgakaratilganedi. 1932- yildabirinchiborO'zbekistondabadiiykurgazmatashkiletildi.

UndarusrassomlaribilanbirqatordaU, Tansikboev, B. Xamdamiy, A. Siddikiy, L.

Abdullaevlar qatnashdilar. 1934- yilda Moskvada shunday ko'rgazma tashkil etildi.

Endi O'. Tansiqboyev, N. Karaxon, N. Kurzin, N. Kashina, A. Volkov, usta Mo'minlar xam yangi davr mazzulariga murojat qilib zamondoshlar portreti, zamonaviy xayot syujetlarini realistik tarzda namoish qildilar. Litografiya, estamp kabi grafikaturalari rivojlandi. Dastgoxli grafikada portret manzara janrlari yuzaga keldi.

1929- yildan N. Benkov Samarqandga ko'chib keldi. Aslida teatr dekorati bo'lgan bu rassom O'zbekistonda realistik rangtasvir janrini shakllanishiga sabab bo'ldi.

Uning asarlarida O'zbekistonning Samarqand, Xiva, Buxoro kabi shaxarlari qiyofasi o'ziga xos tabiati, milliy madaniyati kishilarnin go'ziga xos o'zgacha xususiyatlaridagi go'zalliklari yorqin ranglarda ishonarli tarzda gavdalandi. Bunga quyidagi misollarni « Buxoro---», « Xivalikkiz », «Dugonalar », « Eski Buxoro » asarlarini keltirib o'tsa bo'ladi.

O'. Tansiqboyev esa o'ziga xos lirik manzaralar yaratib « Moviymanzara », « Utov », « Tungi sugorish », « Chirchikvodiysida », « Kushigim » yangi saxifabo'ldi. B. Xamdamiy « Ishtugadi », « Kolxozchoyxonasida », « Farxod Xusrav » asari, A. Volkov « Terimchikizlar », « Shaximardonda tushpayti », N. Karazin « Gallaurimi », « Ayollargallazorda », UstoMumin « Okoltin », N. Kashina « Sirdaryodanutish », « Moskva-Korakul-Moskvaavtopoygasi », A. Siddikiy « Tuy », « Avtoportret », A. Abdullaev « Yoshshoirларxo'zurida » kabi yirik asarlar dunyoga keldi.

Manzara janri o'zbek rangtasvirida muxim o'rin egallab unda O'. Tansiqboyev, N. Karaxon, UstoMumin, R. Temurovlar samarali ijod qildilar. Ayniqsa O'. Tansiqboyevning « Issikkul » turkumi, « Jonajonulka », « Sirdaryo » kabi asarlari bu janrda muxim urinlarni egallaydi.

Ularqatorigakiribulgurgan A. Volkov, B. Benkov, N. Kashina, A. Abdullaev, S. Abdullaev, N. Nabiev, V. Evenkovlar xam samarali ijod qildilar.

Moskva va Leningrad oliy badiiy bilim yurtlarini tamomlagan R. Axmedov, M. Saidov, N. Ko'ziboev, T. Oganegov, Z. Inogomov, Yu. Elizarevlarining kelib qo'shilishi O'zbekiston rangtasvirining maishiy va portret janri doirasini kengayishiga xissa qo'shdi.

R. Axmedov « Deputatayol », « Keksakolxozchi » Portreti, M. Saidov

« Dugonalar », « Xirmonda », « Oila », N. Ko'ziboev « YunusRajabiy », « Xamza », « Cho'ponlar », « Uygonish », Z. Inogomovning « Choyga », « Choyxonachi », « 18 asr Samarqand xalqo'zgoni », « Eregalari » asarlari bilan ma'lum darajada yutuqlarga erishdilar.

2bob. 6. P. Benkov ijodida O'zbekiston me'moriy manzarasi. Manzara nafis rassomp. Benkov ijodiga bir nazar.

Aslida bu rassomning o'zbek yurtiga keliishi kaminani baxt deb atasaxam bo'ladi.

Rassom 1898 – 1899 yillarda Qozon shaxridagi badiiy bilim yurtida ta'lim olgan. 1901 yil badiiy akademiyaga kirib u yerda Kardovskiy qo'lida ta'lim olgan va shu yerda «Davlat dumasining kengashi» asarini yaratgan. U teatrni sevgan vatez-tez teatrga borib turgan.

Shu bois teatr rassomi sifatida malakasini oshirib ko'pgina teatr dekorastiyalarini bajargan. «Sirli oyna», «Ruslan va Lyudmila» saxna asarlari dekorastiyalarini bajarib P. Benkov tanilib qolgan. Ikkichibor chetelga Parijga sayoxat uyushtirgan.

1909-10 yillarda o'zining birinchi bor badiiy ko'rgazmasini tashkil etgan. 1920 yilda «Milliykiyimlitatarkiz», «Teatr tatar pessasi», «Zangorishol», «Toxir va Zuxra», «Xindkizi», «Oliyabanu» kabi spektakllarni saxnalashtirgan. Rassom 1929 yilda Turkistonga kirib kelgan Samarqanddagi madrasaga joylashib olib shu yerda mavzuli kartinalar yaratishga kirishdi. Rassomning dastlabki kartinalari «Piyola ushlagan tojik», «Kuxna Buxoro», «Ko'cha manzarasi», «Buxorodagi yopiq bozor», «Labixavo'z» nomli asarlar bilan o'zbek tasviriy san'atiga kirib keldi.

Bu rassom haqida juda kupilik so'zlarni aytish mumkin zero u yozgan xar bir polotnonafakat me'moriy inshootgina bo'lib qolmay balki o'sha davr maishiy turmush tarzi tarixiy sharoit nuqtai nazaridan ko'zatib aniq baxo berilgan edi. Ayniqsa, kizgin suxbat, Gavjum kuchalar o'zbekning milliy urfodatlari uning eng mazmunli badiiy maqsadli g'oyalaridan biri edi. Aynan shu mavzularni o'zida mujassam etgan kartinalar «Uba», «Gijduvonkulollari» Buxoroda yozilgan bo'lsa «Xorazmchigiri», «Sabzavotbozori», «Xivalikkiz» esaXorazmda, «Yigitcha», «O'zbekyigiti», «Bibixonim», «SamarqandvaRuxobod» asarlari Samarqand shaxrida o'z isbotini topdi.

«Nega, biz u xaqada kuyunibyozaayapmiz»-debuylashimiz mumkin, chunki aynan men yozayotgan asarlarda rassom PavelBenkov o'tayorqin ranglarda tarixiy shaxarlarimiz qiyofasini, jamolini, tabiatiniilk boryoritgan shaxs sifatida namoyon bo'lgan buyuk rassomdir shu bois xam biz uni chizgan rasmlaridan ilxomlanib kadrlyamiz, xurmatkilamiz

O'. Tansiqboyev xam O'zbekiston manzara janrida uchmasiz qoldirgan musavir sifatida tan olingan. Bu rassom repertuaridagi mavzular tabiat kuyni datanlangan va «Tabiatkuychisi» degan sharaflinomga sazovor bo'lgan. O'. Tansiqboyev va sarlarida P.Benkovniki kabi me'moriy inshootlar deyarli uchramaydi lekin Shirintuyg'u, takrorlanmas tabiiy go'zallik tasvirlangan obektga xos tarzda o'zaksini topib olgan. Rassomning manzaralari o'zining aktualligi, badiiyligiuningdekorativxususiyatlariniyuzagachikarishi, lirikechimga ega bulishi bilan xarakterlieng muximi O'zbekistonrang tasvirida rus srassomlari I.Shishkin, A.Savrasov, I.Levitanlar kabi o'zmaktabini yaratdi.

KupginatarixiydalillarBuxorozaminidaIsmoilAL-Buxoriy, AbuAliibnSino, Rudakiy, Farobiykabidonishmandlardunyogakelganligiuningfaxrdebe'tirofetiladi. 1929- yildaN. BenkovSamarqandgakuchibkeldi. Aslida teatr dekorati bo'lgan bu rassom O'zbekistonda realistik rangtasvir janrini shakllanishiga sabab bo'ldi.

Uningasarlariida O'zbekistonning Samarqand, Xiva, Buxoro kabi shaxarlari qiyofasi o'ziga xos tabiati, milliy madaniyati kishilarning o'ziga xos o'zgacha xususiyatlaridagi go'zalliklari yorqinranglarda ishonarli tarzda gavdalandi.

2.3. Manzara bajarishda moy bo'yoq texnologiyasi

Kompozitsiyani moy bo'yoqda tasvirlash jarayonini bajarishga kirishishdan oldin uning ishlash texnika va texnologiyasini, gruntlash, podramnik yasash, ranglar xususiyatini o'rganish kerak bo'ladi. Moy bo'yoqda ishni bajarish uchun kerak bo'ladigan materiallar va ishlash texnikasi bilan tanishib chikamiz.

Tanlangan kompozitsiyani moy buyokda ishlash asosida xolst, karton, fanera kabi materiallar kerak bo'ladi. Tasvir yuqoridagi materiallarga ishlanadi. Ushbu tasvirlar chizishdan oldin yukoridagi materiallar maxsus grunt bilan koplanadi. Grunt asos bilan rang urtasidagi aloka vositasini bajaradi. Bir tomonda u bo'lsa xolstga rangni erkin qo'yish mumkin, ikkinchi tomondan u rangni toyib ketishga yo'l kuymaydi.

Xolst bu maxsus mato bo'lib moy rang tasviriga mo'ljallangan. Xolst o'zi tayyor gruntlangan bo'ladi. Lekin ko'pgina rassomlar grunt ustidan yana bir bor elimli grunt ustidan yana bir bor elimli grunt surkashni ma'kul ko'radilar.

Podramnik qurigan yog'ochdan tayyorlanadi va unga xolst tortiladi. Xolst tortishda aloxida e'tiborni karatish kerak. Chunki u salg'i bo'lib qolmasligi kerak. Xolst tortilgandan so'ng jelatin yoki baliq yelimi bilan prokleyka qilinadi.

Moy bo'yoqda ishlash uchun uni erishishda razbavitel' ishlatiladi. Suyultirgich dommar, mastichniy lak holida hamda zig'ir yog'i spipidar ham bo'lishi mumkin.

Moy bo'yoqda ishlash texnikasini egallash uchun eng avvalo kerakli materiallarni bilish zarur.

Moy bo'yoq rang tasviri uchun qalin mato ishlatiladi. Bu uchun mato oldin yuvilmagan bo'lishi kerak.

Ko'p hollarda talabalar ishlatilgan xolstni bo'yab yana ishlatadilar. Biro? bu xolstni ramkaga tortish ?iyin. Mato tanlaganda u to'qilgandan so'ng donadorlik hosil qilishi bo'yoqni qalin qilib surtganda ham saqlaydi. Agar ish bir metrgacha bo'lsa mayda donador xolstlardan undan katta bo'lsa esa katta donador xolstlardan foydalanish tavsiya etiladi. Matoni tortish uchun maxsus

podramniklar kerak bo`ladi. Agar ramka bir metr **bo'lsa** albatta o`rtasidan ko`shimcha reyka berish kerak. Reykalar bir biriga qulf kalit hamda kiritiladi.

Xolst podramnikdan ham o`zunligi ham enidan 2,3 sm katta bo`lishi lozim. Xolstni tortishda eng avvalo o`rtalaridan engil mixlanadi so`ng o`rtadan boshlab burchakka qarab ketiladi. Yuvilmagan matoni ramkaga juda qattiq tortish tavsiya etilmaydi, buning sababi yo`za gruppalanganda nam ta`sirida qattiq tortiladi va o`zilish bo`lishi mumkin.

Xolstni gruppalash. Xolstni gruntlash bir necha qatlamda bajariladi. Eng avvalo u prokleyka qilinadi, ya`ni yo`za texnik jelatin issiq suvda yaxshi eriydi. Baliq elimi tayyorlash uchun bir sutka davomida suvda saqlanadi. So`ng suv qo`shilgan holda isitishadi. Bu uchun ikkita katta kichik kastyul ichiga elim solinadi. Kichik kastyul ichiga elim katta kastyulga suv solib joylashtiriladi katta idishdagi suv elimini kuyishdan sakladi va elimni kaynatish darajasiga olib bormaslik kerak.

Proleyka uchun tinik tUSDagi duradgorlik elimi ishlatiladi. Kazeynli grup tayyorlash uchun yogsiz so`zmani olib unga suv va noshatir spioti qo`shiladi.

Xosil bo`lgan massa suvi sirtkitilib qurilidadi. Agar kerak bo`lsa unga suv kushib erilishi mumkin. Bunda ham xolst yupka katlamda koplanadi. Ezaga katta mo`ykalam bilan bir tekisda eritma surtiladi. yelim eritmasi suritilgandan so`ng yuzaga bir necha marta yupqa qatlamda gruppalanadi.

Gruntlar yogli, elimli va emul'siyali bo`ladi. Yogli grunt bu oq moy bo`yoq bo`lib xisoblanadi. Gruntlangan yo`za yaxshi ko`rilishi zarur. Aks xolda chizilgan tasvirdagi bo`yoqlar to`qilib ketishi mumkin. Emul'siyali grunt bu bo`r va yelim aralashmasidir. Bunda emul'siya tayyorlash uchun zigir yogi, yelim va ruxli oq rang poroshogi yoki bo`r qo`shiladi. yelimli grunt bu bo`r yoki oq rang poroshogi erishilgan yelimga aralashtiriladi. Bunda ham yuzaga aralashma bir necha marta yupqa qilib surtiladi. Gruntlashdan ko`zlangan maqsad katta o`lchamdagi xolstda chizilgan rasmlanni bir joydan ikkinchisiga ko`chirganda uni ramkadan yechib olinadi va rulon tarzida o`raladi. Yengil yelim surilishi va egli grunt kartinani o`zoq saqlashnishiga imkon yaratadi. Oldingi davr musavvirlari rang

tasvir boshlashdan oldin yo'zani bir marta yengil yelim aralashmasi surtganlar ba'zilar esa sarimsoq eki piyozni gruntlangan yo'zasiga surtib chiqqanlar bu esa xolstga rangni yaxshi yuritishga yordam beradi. Bo'yoqlarni eritish uchun oldingi davr rassomlari zig'ir va engik yog'larini ishlatganlar, Yuzaga esa ko'p xollarda lak surtganlar bu ishga yaltiroqlik bag'ishlagan va chaplardan saqlagan. Moy bo'yoqda ishlash uchun kattik junli mo'yqalamlar ishlatiladi. Keng yo'zalarini ishlash uchun katta mo'yqalamlar, detallarni ishlash uchun 2-7 o'lchamdagi mo'yqalamlar ishlatiladi. Mo'yqalamlar ishlatilib bo'lingandan so'ng sovunli iliq suvda yuviladi va uch qismga kog'oz o'ralib, bankaga solib ko'yiladi. Metall kurakcha bilan palitrada qotgan bo'yoqlar tozalanadi, mato yo'zasiga xato quyilgan bo'yoqlar olinadi hamda tasvirlarni to'lik ishlash ham mumkin.

Manzara tarixi

Manzara - fransto'zcha «peyzaj» so'zidan olingan bo'lib «tabiat» degan ma'noni anglatadi, tasviriy san'atda esa tabiatning tabiiy yoki hayoliy ko'rinishlarini ifodalovchi janr hisoblanadi.

Ibtidoiy odam neolit asridayoq, odamni o'rab turuvchi tabiatni elementlarini qoyadagi tasvirlarda berganlar. Masalan, Jazoirdagi qadimgi suratlarda ov manzaralari, podalarni o'tishi va boshqa daraxt, tosh, ko'l, suv kabilar sxematik tarzida ifoda etilgan.

Manzara motivlarini keng qo'llanilganligini Qadimgi Sharq va Kritdagi fir'avnlr ovi yoki yovvoyi hayvonlar tasvirida ko'ramiz. Bu tasvirlar eramizdan avvalgi XX, XV asrlarga taaluqlidir. Bu haqda yuqorida misollar keltirib o'tdik.

O'rta asrlar Evropa san'ati va Qadimgi rus ikona tasvirlarida tabiat ancha sxematik tarzda berilgan.

Eramizning XVI-XVII asrlarigacha manzara turli kartinalarga yordamchi detal sifatida yoki fon vazifasini o'tab kelgan. Masalan, Leonardo da Vinchining mashhur «Mona Liza» portretida manzara mazmunga mos ravishda alohida ahamiyat kasb etadi (41-rasm), (1509, t.m. Luvr. Parij).

Manzara alohida janr sifatida O'rta asrlarda Xitoyda paydo bo'lgan. Xitoy rassomlarning manzaralari juda shoirona bo'lib, ular tomoshabinga cheksiz

shavqu- zavq beradi, to'ldiriladi, olamni abadiyligi haqida tasavvur beradi, to'ldiriladi. Rassom X.V.Dun Yuanning «Daryo manzarasi» qora tush bilan ipakli matoga ishlangan. Borliqning cheki yo'q, suv yo'zi keng, ufq gorizontda tuman tutunlari orasida g'oyib bo'lgan. Keyinchalik Xitoy rangtasviri ta'sirida Yapon manzaralari ham paydo bo'lgan.

Evropa san'atida Uyg'onish davriga kelibgina manzaraning mustaqil janr sifatida shakllantirish uchun urinishlarni sezish mumkin. Rassomlar naturani o'rganish bilan kartinalarda kenglik (fazo) ni ko'rishga, chiziqli va havo perspektivasi printsiplariga asoslanib, tabiat insonlar yashaydigan real vosita (muhit)-makon sifatida talqin etiladi.

XV asrning birinchi yarmida shved rassomi K.Vistaning «Mo'jizaviy ov» manzarasida (1444., Tarixiy va san'at mo'zeyi. Jeneva) konkret borliq, ya'ni Jeneva ko'li qirg'oqlari tasvirlanadi.

Niderland I.Patinir, nemis A.Dyurer va A.Aldorferlar-ning o'lchamlari katta bo'lmagan grafik va rangtasvir asarlarida tabiat asosiy o'rinda ko'rsatiladi.

Bu davrda G'arbiy Uyg'onish davri san'ati ustalari italyanlar A.Mantene, Perodella Franchesko, Djordjone, Leonardo da Vinchi, Tistianlar tomonidan tabiat obrazini ifoda etishga turlicha urinishlar bo'lgan. Unda tabiat inson bilan hamfikir, garmonik bog'langan bo'lib, arxitekturaviy muhit asosiy o'rinda turadi.

Niderland ustalari Yan Van Eyk, Xyu Van Der Gus va nemis A.Dyurer, M.Nitxardt, A. Aldorfer, L. Kranax (kattasi), ijodlarida yovvoyi tabiat obrazlari o'ziga xos ravishda talqin etiladi.

XVI asrda P.Breygel (kattasi) olamni keng ko'rish, xalq xayotini spetsifik namoyon bo'lishi va insonni tabiatdan ajratib bo'lmashligini ko'rsatadi. Uning «Yil fasllari», «Podaning qaytishi» (1565, Vena san'at mo'zeyi) asarlari shular jumlasidandir.

XVII asrda klassitsizm san'atida ideal manzaralar ishlash printipi paydo bo'ladi, qaysiki asosiy o'rinda tabiat obrazi mohirona tasvirlanadi va ular o'zida olamning to'zilishi qonuniyatlarini ifoda etadi.

Fransto'z rassomi N. Pussen ijodida ideal manzara «qaxramon» sifatida ulug'lanadi. Bunda antik mifologiya asarlaridan keng foydalanilgan. Masalan, «Gerkules va Kakusning yakkama-yakka jangi» (1649, DTSM) asarini misol keltirish mumkin. K. Lorrenning kartinalarida esa, obrazli afsonaviy xarakter asosiy o'rinni egalladi, uning «Evropaning o'g'irlanishi» asari buning misolidir.

Barokko rassomlari esa tabiatning stixiyali qudratini kuyladilar. Inson bu tabiat ichra yashaydi, tabiat bilan yaqinterer turadi, tabiatning o'zi esa o'z balo ofatlari bilan kurashda bo'ladi. Shunday kartinalarga P.P.Rubensni «Tosh tashuvchilar» (1620, D.E. Leningrad), Velaskesning naturadan ishlangan plener elementlari tasvirlangan manzaralarini kiritish mumkin.

Shu o'rinda, akademik rassom-O'rol Tansiqboevni serquyosh o'lkamiz tabiatini o'tkir mo'yqalamiga tayanib san'atkorona tasvirlashi bilan tasviriy san'at rivojiga benazir hissa qo'shgan buyuk rassom sifatida keltirish o'rinli. Uning asarlarida keng fazoning juda ustalik bilan tasvirlanishi, bu fazo bag'ridagi tabiatning nozik va nafis sirlari o'ta mahorat bilan aks ettirilganligining guvohi bo'lamiz. Bu o'rinda ayniqsa, «Issiqko'lda kech», «Taxiatosh» (1951), «Qoraqum suv ombori» (1957) kabi asarlari diqqatga sazovordir. Uning buyuk san'atkor bo'lib etishishining sababi, bahorga oshufta bo'lish; ona-tabiatga mehr qo'yish, biror bir daqiqani tabiat bag'risiz o'tkazmaslikka harakat qilish, bahor kezlarida tabiat bag'riga sho'ng'ib ketish, balki shu fasl xavosi bilan qorishib ketish bilan asarlarda tabiatning hech kim eshitmagan jarangli va sehrli kuy qo'shiqlarini tinglash bo'ldi. U 1960-yillarda ham o'nlab shunday rang-barang asarlar yaratdiki, ular tasviriy san'at tarixiga durdona namunalar bo'lib kirdi. «Qayraqum GESi tongi» (1957), «O'zbekistonda mart» (1958), «Ala-Tov» (1960), «Angrendagi tog' yo'li» (1962), «Angren daryosi» (1963), «Tungi tong qishlog'i» (1962), «Kech» (1971) va boshqa asarlari kishini tabiat manzarasiga sayr qildiradi. 1972 yilda yaratgan «Mening qushig'im» polotnosi esa alohida dovrug' topdi (42-43-rasmlar).

O'.Tansiqboev serquyosh o'lkamizni, rango-rang tabiatini ana shu yo'sinda mohirona tasvirladi. «Mening qo'shig'im» kartinasi musavvir umrining so'nggi yillarida yaratilgan. Shuning uchun ham ushbu ajoyib manzarada rassomning

butun ijodiy mehnati, xayot yo'li mujassamlashgandek ko'rinadi. Asarning oldingi planida tog' toshlari bahor tabiatining gullarga burkangan holda jozibali qilib tasvirlangan. Bir qarashda bu oddiy ko'rinsa-da baxaybat va nihoyatda ulkan tog'lar bag'ridagi toshlar tarix sirlarini hikoya qilayotgandek tuyuladi. Rassom o'zining bu asarida tabiatning nafis va nozik go'zalliklarini chizadi. Qo'shiqchining ovozi-yu, bastakorning kuyi-barcha barchasini ishtirok ettirayotgandek ko'rinadi tasvirlarda. Go'yo ona tabiat bag'riga kirib, o'z ovozi bilan kuylagan yoqimli qo'shig'ini «Mening qo'shig'im» deb ataydi (43-rasm).

Manzara janrining yana bir ilg'or vakili N.G.Karaxan hisoblanib, u o'lkamiz tabiatida doimo sayr qilar va har bir fasilning o'ziga xos go'zalliklarini serjilo ranglar bilan tasvirlab berishga intilar edi. 1930 yillarda ishlagan «Qizlar xovo'z bo'yida», «Uch mashshoq», «Xovlida o'zum o'zish», «To'g'on qurilishi», «Bahor», 1940 yillarda yaratgan «Hirmonchi qiz», «Ona diyor», «Nanay yo'li» kabi manzaralari uning o'ziga xos tasviriy san'at ustasi ekanini ko'rsatadi. Ayniqsa, 1957 yilda ishlagan «Oltin ko'z» asari tabiatimizga xos go'zallikni o'ta mahorat bilan ko'rsata olganligining namunasidir. N.Qo'ziboev, R.Timurov, I.Xaydarov, A.Mirsoatov, A.Mo'minov, A.Yunusov va boshqa rassomlar ham tabiatni madx etuvchi maftunkor manzaralarni yaratib berdilar.

Ayniqsa, o'zbekona «Hovli» manzaralari alohida diqqatga sazovordir.

Inson tabiat manzarasini juda qadim zamonlardan tasvirley boshlagan. Manzara elementlarini neolit davridan qadimgi Sharq mamlakatlari, ayniqsa qadimgi Misr va qadimgi Gretsiya san'atida uchratish mumkin.

O'rta asrlarda makbaralar, saroylar, boylarning uylari manzara motivlari bilan bezatilgan. Manzaralar ko'pincha ikona va miniatyuralarda masofani shartli ko'rsatish uchun xizmat qilgan.

Mustaqil janr sifatida manzara XVII asrda shakllangan. Uni golland rangtasvirchilari yaratishgan. XVI asrdayoq rassomlar naturani urgana boshlashgan. (Niderlandiyalik P.Breygel). XVII-XVIII asrlarda manzara janri gullab-yashnadi. (Flandriyalik P.Rubens, Gollandiyadan Rembrandt va I.Reysdal,

Frantsiyadan N.Pusin va K.Lorin). Havo perspektivasi yaratildi. XIX asrga kelib manzara janri ustalarining ijodini (Frantsiyadan K.Koro, Rossiyadan A.A. Ivanov, A.Savrasov, F.Vasilev, I.Shishkin, I.Levitan, V.Serov) Impressionistlar (Frantsiyadan E.Mane, K.Mone, O.Renuar, Rossiyadan K.Korovin, I.Grabar) davom ettirdilar va yorug`lik, havo muhitini o`zgaruvchanligi, tabiatning turli holatlarini va bo`yoq jilvalarining boyligini bo`yoqlar yordamida berish mumkinligini kashf qildilar.

XIX asr oxiri - XX asrda yirik rassomlar (Frantsiyadan P.Sezann, P.Gogen, Van Gog, A.Matiss, Rossiyadan A.Kuindji, N.Rerix, N. Крымов, Armanistondan M. Saren) manzara rangtasvirining emotsional, assotsiativ sifatlarini kengaytirdilar. Shuningdek manzara an'analarini A.Рылов, K.Yuon, A.Ostroumova- Lebedeva, A.Kuprin, P.Konchalovskiy va boshqalar davom ettirdilar.

Mustaqil janr sifatida manzara janri Xitoyda VI asrlardayoq kelib chikkan. Xitoy rassomlarining manzara asarlari tush bilan ipak matoga chizilgan. U juda chuqur falsafiy mazmunga ega bo`lib, xuddi cheksiz masofa, abadiy yangilanib turuvchi tabiatni ko`rsatayotgandek tuyuladi. Rasmlarda tog` panoramasi, suvli ko`l va daryolar tuman tasvirlangan.

Manzaralarda odamlar komatlari va yuksak ma'naviy sifatlarni ko`klarga ko`taruvchi simbolik motivlar (tog` sosnasi, bambuk, yovvoyi olxo`ri) tasvirlangan. Xitoy rangtasviri asosida yapon manzarasi chuqur grafik tasvirlarga ega. (K. Xokusay).

Manzara janri faqatgina tabiatning turli fasllardagi turli-tumanligi va go`zalligi, uning quyosh va oy yorug`ligidagi ko`rinishini tasvirlabgina qolmay, balki hissiyot va kayfiyatni tasvirleydi. K.Koro, Van Gog, P.Sezann manzaralarida real tabiat tasvirlangani bilan, ularda eng asosiysi rassomning shaxsiy hissiyotlari berilgan bo`ladi. Rassom faqatgina naturani ko`chirmaydi, balki o`zining ichki holatini rangtasvirda beradi, shuning uchun har bir rassomning o`zi sevgan rang munosabatlari, priyomlari mavjuddir.

2.4. Buxoro tarixiy obidalari kompozitsiyasini bajarish bosqichlari

“Buxoro tarixiy obidalari ” mavzusida rasm ishlash uchun avvalo uning tarixini qanday qurilganligi haqida tasavurga ega bo’lish lozim.

Ma’lumki Buxoro boy tarix madaniyatga ega bo’gan. Buxoro hududida olib borilgan arxeologik qazilma ishlari buning yaqqol misolidir. Varaxsha – Buxoro shahridan 40 kilometr g’arbda joylashgan qal’a xarobasi hozirda bu joy cho’lga aylangan. Arxeologik qazilmalar shuni ko’rsatadiki bu erda miloddan 1000 yil oldin odamlar bu joyda yashagan va ularda tasviriy san’at yaxshi rivoj topgan. “Buxoro tarixiy obidalari” mavzusida ishlash jarayonida biz obidalar majmuini misol sifatida chizishga qaror qildik. Bu tarixiy obidalar o’ziga xos manzarani yaratadi va o’sha tarix zarvaraqalari xotirasiga qolgan ota bobolarimizning mashaqatli mehnati ko’z o’ngimizda qaytib jonlanganday bo’ladi.

Rasm chizish jarayonida qalam orqali bir qator murakkab vazifalarni bajarishag to’g’ri keladi. Qog’oz tekisligida hajmiy shakllarini tasvirlash uchun tasvirlovchi uning atrof muhitdagi holatini, hajmini soya yo’rug’ orqali ifodalash zarurligi hamda umulashtirishi qolaversa tipik tomonlarini ajratishi shu kabi vazifalarni yechishi kerak. Yuqoridagi faktorlar ishning badiiy tasirchanligini taminlashini unutmaslik lozim. Demak rasm chizishda ma’lum bir ketma-ketlik saqlanmasa mazkur vazifalar yechimi rassom uchun ancha murakkab hisoblanadi.

Tasviriy san’at o’qitish uslubiyoti zamonaviy pedagogika fani yutuqlariga asoslangan. Mazkur fanning dedaktik asoslaridan barcha o’quv vazifalari ma’lum bir ketma- ketlik bilan yechilishidir. Shunday qilib rasm bajarish jarayoni o’zinig boshlanishi , davomi va yakuniga ega. Boshqqacha qilib aytganda, narsaning o’ziga qarab rasm chizishning bosqichlari mavjud. Bular quyidagilar: rasm chizish jarayoni joy tanlashdan boshlanadi. Tanlangan joy, ya’ni ko’rish nuqtasi qo’yilgan, yoki ko’rinayotgan nuqtaning ko’rinayotgan shaklini, hajmini to’la namoyish etishi kerak.

Ko’rish nuqtasi to’g’ri tanlanganligi naturani ancha hajmli aniq, ifodalanishini ta’minlaydi. Ishning birinchi bosqichida chizilayotgan narsani qog’oz tekisligiga kompozitsiaya nuqtai nazaridan to’g’ri joylashtirishi kerak.

Rasm qog'oziga nisbattan juda katta yoki juda kichik, o'ng yoki chap tomonga surilgan bo'lmasligi kerak. Joylashtirish tajribasiga ega bo'lmagan talabalar o'rganish jarayonida (vida iskatel) dan foydalansalar maqsadga muvofiq bo'lardi. Rasmning kompozitsiyasini tuzganda yorug'lik tushushini, binoni soya yorug'ligini ketma-ketlik bilan ufq chiziqqa nisbattan qanday joylashganligini hisobga olinadi.

Tajribasiz musavvir tipik xatosiz chizish uchun ko'rinayotgan ko'chani har bir jihatini alohida jizmoqchi bo'ladi. Tabiiyki, rasm qog'ozga sig'may qoladi. Shuning uchun yengil chiziqlar bilan rasmning umumiy ko'rinishi qog'oz tekisligida belgilanadi, umumiy eni, balandligi, uzoq yaqinligi so'ng ko'chani tasvirlayotganda mavjud narsaning bir bировiga nisbattan o'lcham munosabati aniqlanadi. Albatta ufq chiziqi sedan chiqmasligi kerak.

Buxoro tarixiy obidalarini tasvirlashda qog'oz tekisligida umumiy chegaralari aniqlab qo'yilsa, rassom shu bilan o'ziga aniq kompozitsion vazifa qo'ygan bo'ladi. Shu bosqichdan boshlab kompozitsiya ichida joylashgan va ko'rinayotgan devor, ko'cha daraxt va shu kabi bir biriga bo'lgan nisbatlarni topgan holda chizish boshlanadi. Bajarilgan rasm aniq, ifodalangan bo'lishi uchun rasm chiziqlariga katta e'tibor berilishi kerak.

Darhaqiqat, grafikada chiziqning roli katta. Nafis chiziq, rassomga ko'p plastic va fazoviy vazifalar yechimi ta'minlaydi.

Xulosa

Keyingi yillarda shaharlar tarixini o'rganishga bo'lgan e'tibor kuchayib bormoqda. Negaki, shaharlar eng qadimgi davrlardan boshlab ichtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayot qaynagan joy bo'lib, o'sha hududda yashovchi xalqlarning turmush tarsi, mashg'ulotlari va ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyotini chuqurroq o'rganishga yordam beradigan maskan hisoblanadi. Bu esa o'zining asori atiqalari bilan jahonga mashhur "Buxoro ko'chalarini" o'rganish bu qadimiy shahar haqidagi tasvirlarni qog'ozda grafika uslubi asosida aks ettira oladigan darajadagi bilimlarini bir qadar bo'lsada kengaytirishga yordam berdi. Bugungi kunda grafika fanini o'rgatishda ham alohida e'tibor qaratilgan. Bu fanni o'rganishdan maqsad – grafika fanining nazariyasi va amaliy ko'nikmalari bilan (tasviriy san'atni o'rganuvchi) qaratilgan. Tasviriy faoliyatning nazariyasini muntazam o'rganish, tasviriy san'at ta'limini muvaffaqiyatli o'zlashtirishning asosiy shartlaridandir. Rangtasvir qonun-qoidalarini puxta egallagan talabagina amaliy ijodda samarali shug'ullanishi mumkin. «Kimda-kim ilmni amaliyotsiz tasavvur etsa, - u bamisoli so'zishga eshkaksiz chiqayotgan qayiq haydovchisidir va u hech qachon qaerga ketayotganligiga to'la ishonch hosil qila olmaydi deya ta'kidlagan Leonardo da Vinchi. Ayniqsa rangtasvir sohasida amaliyot hamisha kuchli nazariyot bilan bog'liq holda amalga oshirilishi zarur va bularsiz hech narsaga erishib bo'lmaydi».

Chex pedagogi Yan Amos Komenskiy XVII asrdayoq: «Biz hamma bilimlarimizni aqliy fikrlar bilan mustaxkamlab bormog'imiz lozimki, shunda ikkilanishga ham, esdan chiqishga ham imkon qolmaydi».

Rus rassomi va pedagogi D.N.Kardovski aytib o'tganidek: «San'atni o'rganayotganlar tasvirlashni yo'llari va usullari, ya'ni narsalarni shakli, nisbatlari, rangi, yorug'ligi, xususiyati va harakat qonuniyatlariga bo'ysunishga majburlar».

Tasviriy san'atning tarixi, rangtasvirni amaliy o'rganishda juda katta metodik tajribaga ega. Metodikaga oid adabiyotlarda juda qimmatli materiallar to'plangan bo'lib, ularda ko'plab texnik va texnologik maslahatlar yoritilgan. Rangtasvir nazariyasiga kelsak, bu masalada tarixiy merosning ahamiyati unchalik

sezilmaydi. Evropa singari Rus badiiy Akademiyasida ham rangtasvirni amaliy tarzda o'qitish juda kuchli bo'lgan, biroq tasvirlashning nazariy asoslari ishlanmasiga etarli e'tibor berilmagan.

Keyingi vaqtda tasvirlashni nazariy o'qitish masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Bir qancha metodik qo'llanmalar nashr etilgan. Ularda kasb mahorati, yorug'-soya, ranglar majmuasi, havo perspektivasi qonuniyatlari nazariyasi mukammal ochib berilgan. Biroq, bu qo'llanmalar ham tasviriy faoliyatni bekamu ko'st yoritib bera oladi deb bo'lmaydi. Gap shundaki, talaba buyum va narsalarni o'ziga xos ranglarini va ularni yorug'lik ta'sirida o'zgarishlarini ko'rib tushunsa ham rangtasvirchi rassom bo'la olmaydi, chunki rangtasvirni umumiy qonuniyatlari (ranglar nisbati, issiq va sovuq ranglar, kolorit ranglar uyg'unligi) mavjud. Bir qancha rassomlarni tarbiyalagan, ajoyib pedagog-rassom D.N.Kardovskiy aytganki: «naturada ham, ishni boshqarishda ham asosiy e'tibor shunga qaratilishi kerakki, butun darsni o'tish jarayonida ranglar nisbatini hisobga olish zarur... Doimo rang munosabatlari bilan ishlash va fikrlashga o'rganish kerak».

Ta'lim olish jarayonida biz talabalar avvalo, rangtasvirning asosiy qonunlari-rang va tus munosabatlari va ularni aniqlash usullarini egallashimiz lozim. Chunki aynan shular rangtasvirning nazariy kursi tarkibiga kiradi.

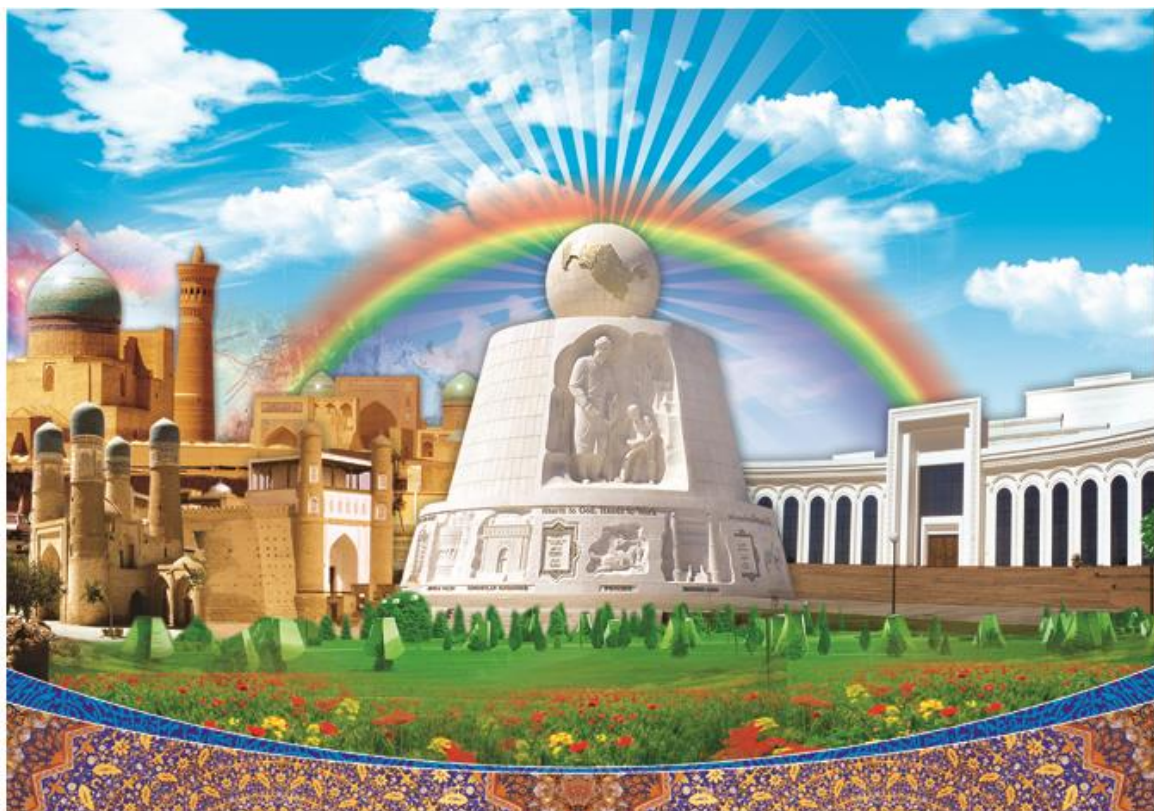
Bundan tashqari rangtasvirni o'qitishning nazariy kursiga shunday savollar ham kiritilishi lozim, ular rangtasvirda qalamtasvirning asosiy o'rni, havo perspektivasi, qog'oz yo'zasida xajmli buyumlarni fazoviy joylashuvi, tasvirlash qoidalari, soya-yorug'lik qonuni, qo'yilmani metodik ketma-ketlikda tasvirlay bilish, ishni rang va tus jihatdan yaxlit holatga keltirish va boshqalardir.

Rangtasvirning ilmiy negizini rangshunoslik fani tashkil qiladi. Rangshunoslik bo'lg'usi rassomlarga ranglarni tabiatda hosil bo'lishi va tarqalishi masalalarini ularning atrof-muhit tasirida o'zgarib ko'rinishini, bo'yoqlarini tayyorlash va ulardan foydalanish yo'llarini o'rgatadi.

Mustaqillik yillaridagi tashkil etilgan ko'rgazmalardan shu narsa ko'rindiki, bu davr rassomlarni ijodiy erkinlik davri bo'lib, asarlarni mavzusi, syujeti, g'oyasi,

kompozitsion echimi, rang uyg'unligi – koloritlarni g'oyat kengligi, badiiy uslublardagi mustaqillik, shijoat va ijodkorlik tuyg'ulari bilan mutloq yangilanish ko'rinib turdi. Mamlakatimizning o'nlab viloyat va shaharlarida to'xtovsiz san'at asarlari ko'rgazmasi muntazam holda o'tkazib kelinmoqda. Bular mamlakatimiz rassomlarini ijod va ilhom hisobotlari bo'lib, san'atimiz ravnaqidan dalolat beradi.

ILOVALAR

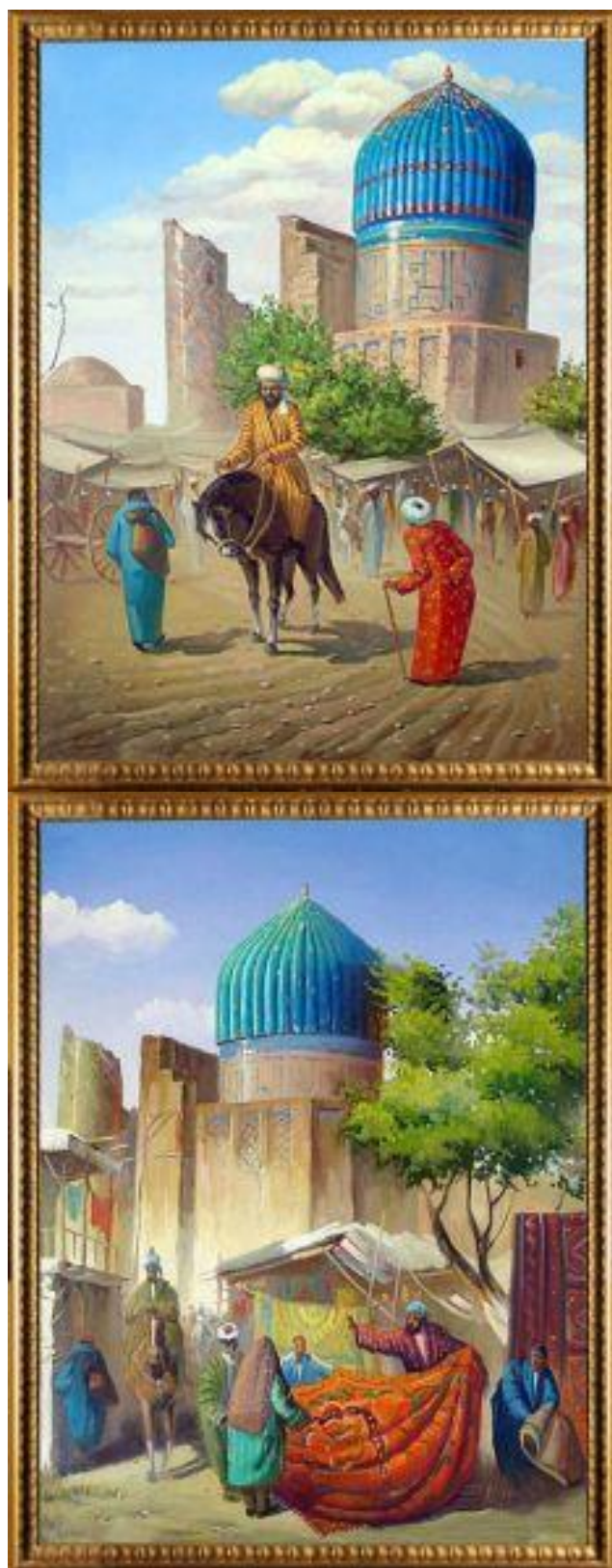

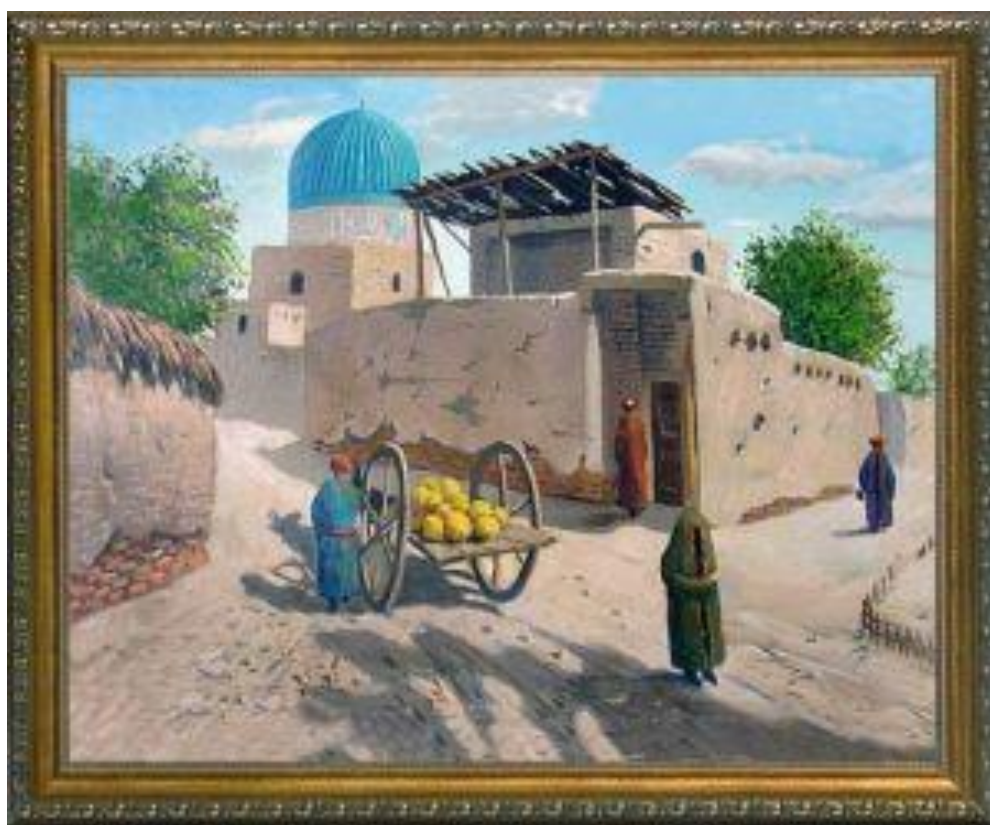
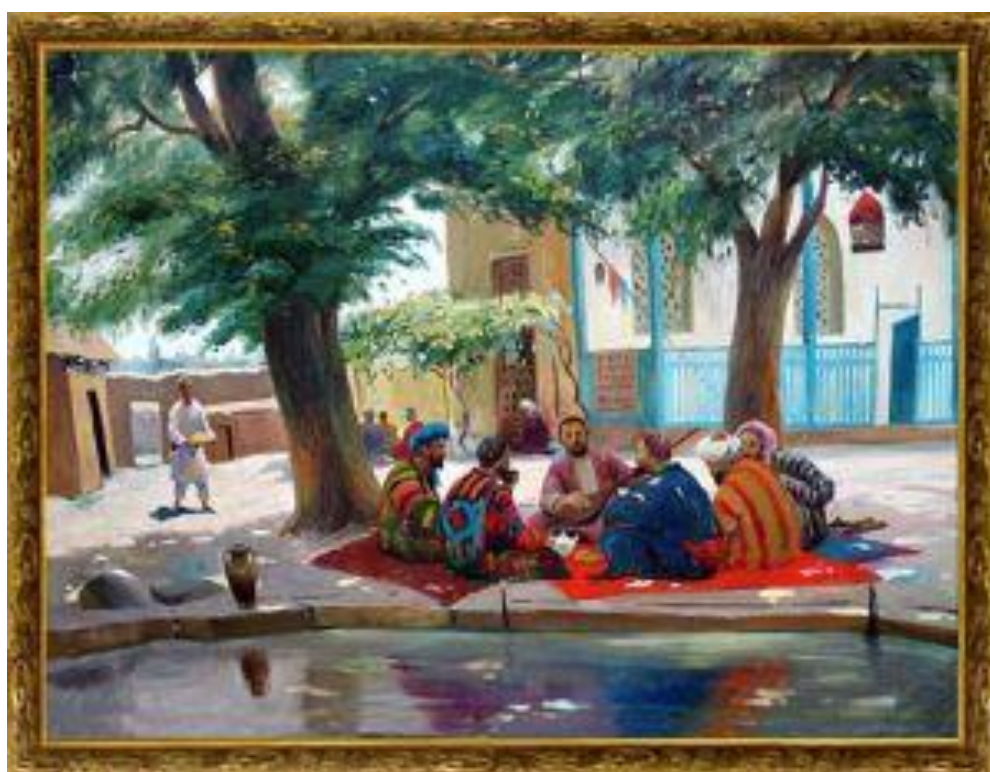
A.Aliqulov. Amir Temur dunyo tarixida. Mahobatli rangtasvir.

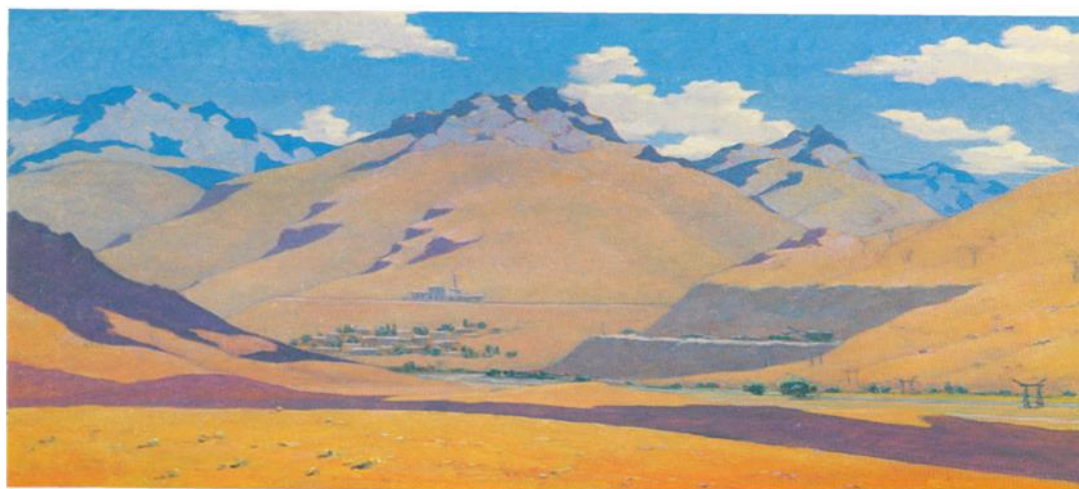

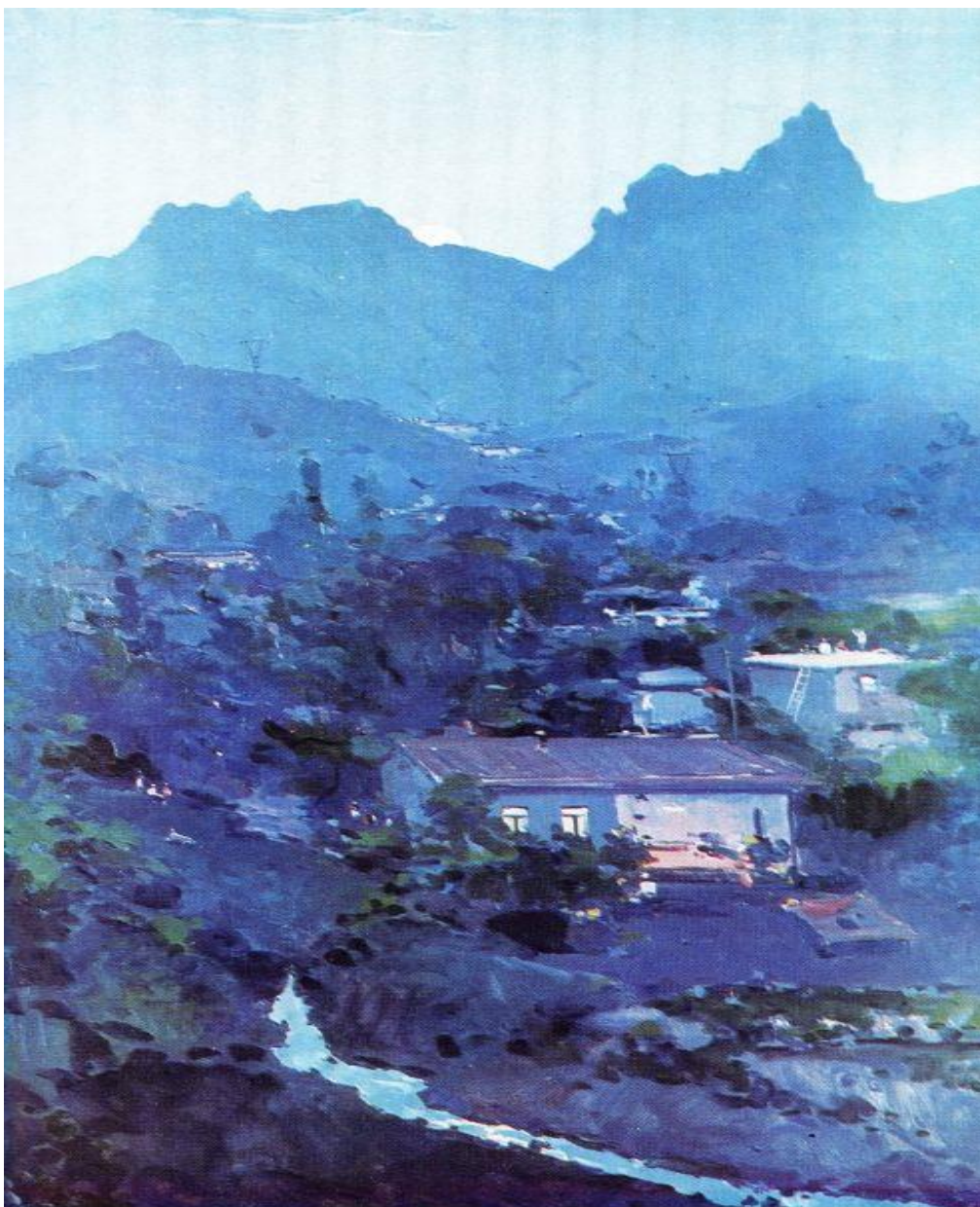

У.Тансықбаев. "Полив хлопқа " .1949г.

O'.Tansiqboyev Tog'da kuz

Урал Шансықбаев. "Вечер. Горный кишлак." 1962.

Урал Шансыкбаев. "В родном ауле " 1933г.

У.Шансықбаев. "В поселке". 1940 г.

Pavel Petrovich Benkov

BAHODIR JALALOV ijodi

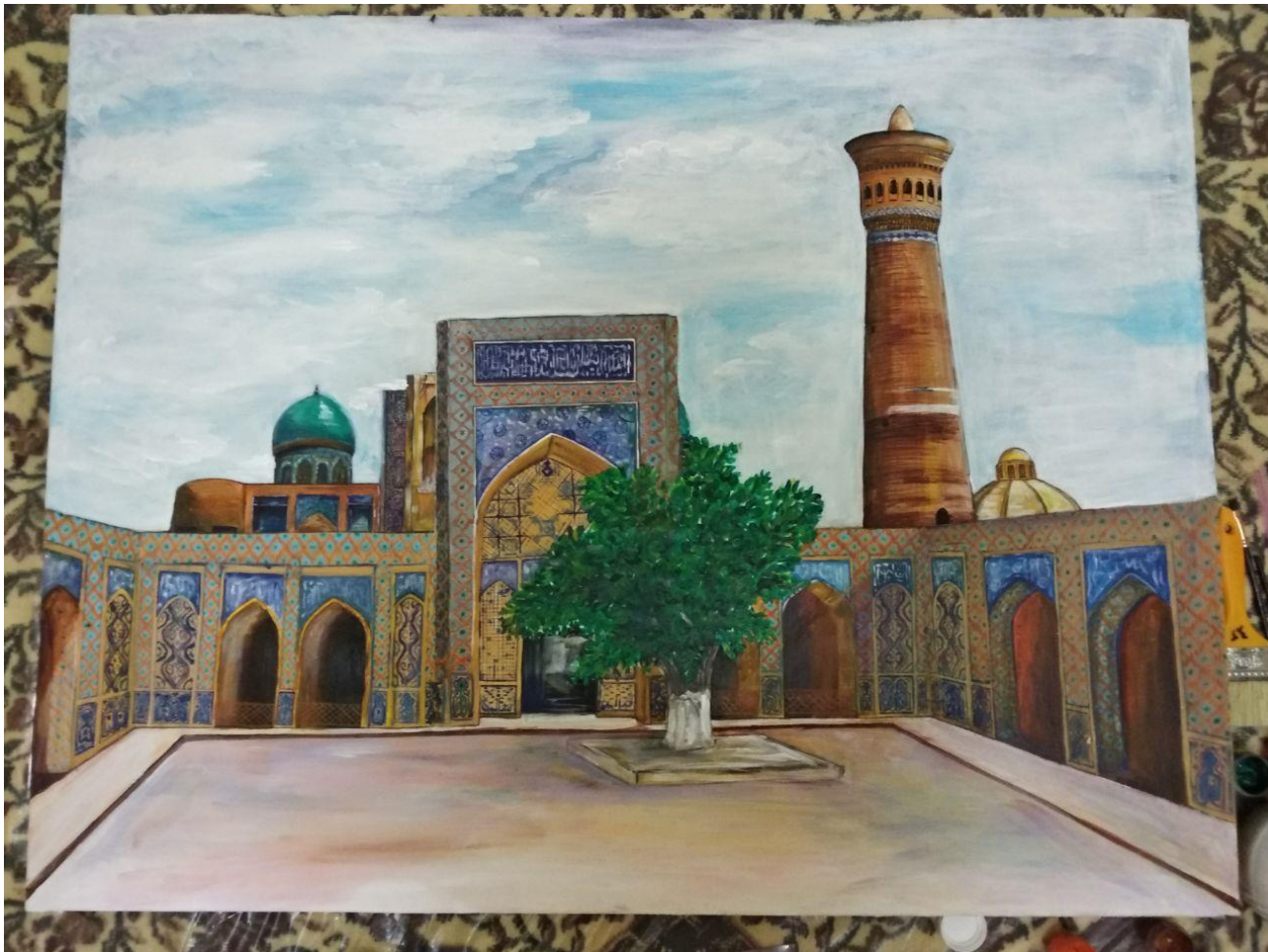

Bitiruv malakaviy ishi (1 bosqich)

Bitiruv malakaviy ishi

FOYDALANILGANADABIYOTLAR

1. German Vanberi: «Buxoro yoxud Movaroxunaxr tarixi sharq yulduzi 1990-5 son
2. Sh. Barakaev: Buxoro tarixi Toshkent «O'qituvchi» 1991
3. B. Tojiev: Qalamda manzara chizish Toshkent 2000y
4. Beymetov B: Toshov N. san'at tarixi Toshkent 2000 y
5. Azimov B: Tasviriy sa'at o'qitish uslubiyoti.
6. R. Xasanov: maktabda tasviriy san'at mashg'ulotlarini takomillashtirish yo'llari Toshkent 1996 y
7. R. Xasanov: Tasviriy san'at darslari Toshkent 2000 y
8. Abdullaev S: Rang tasvirdan ma'ruzalar matni Buxoro 2001y
9. A. Maxmudov: tasviriy san'at texnologiyasidan ma'ruzalar matni
10. Abdullaev N. San'at tarixi 1-kitob Toshkent san'at 1986
11. Abdullaev N. San'at tarixi 2-kitob Toshkent san'at 2001y
12. Jabborov B. Rangshunoslikka oid atama va iboratlarini izoxli lug'ati Namangan 2001
13. Ermimchenko. N Impressionizm Enstiklopediya jivopisi dlya detey 2003
14. Sulaymonov Aabdullaev N Tasviriy san'at umumiy urta ta'lim maktablari uchun darslik 7 sinfi T-2007
15. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori Toshkent sharq 1997

Internet ma'lumotlari

[http : // www. san'at.uz](http://www.san'at.uz)

[http: // www. ziyonet. Uz](http://www.ziyonet.Uz)

[http :// www. google.uz](http://www.google.uz)

MUNDARIJA

Mavzu:

“Yurtim jamoli” mavzusida manzara kompozitsiyasini moybo’yoqda tasvirlash

Kirish.....2-3 betlar

I BOB.

- 1.1. Yoshlarni vatanparvarlik ruxda
tarbiyalashda O’zbekiston madaniyati va
san’ati tarixi fanining roli va o’rni.....4-6 betlar
- 1.2. Buxoro shahri tarixi haqida ma’lumot.....8-15 betlar
- 1.3. Buxoro hududidagi qadimgi ko’chalar
va ularning nomlanishi.....12-16 betlar

II BOB.

- 2.1. Yurtimizdagi rangtasvirning qisqacha rivojlanish tarixi.....17-23 betlar
- 2.2. O’zbek rassomlari ijodida O’zbekiston
me’moriy manzarasi.....24-33 betlar
- 2.3. Manzara bajarishda moy bo’yoq texnologiyasi.....34-41 betlar
- 2.4. Buxoro tarixiy obidalari kompozitsiyasini bajarish bosqichlari ..43-44 betlar
- Xulosa.....45-47 betlar
- Ilovalar.....48-62 betlar